

פתיחה לערכת השיעורים בנושא

הקורבנות הלא יהודים של הנאצים (חלק ב')

**מורשת, מרכז בינלאומי לתיעוד, חקר ולהוראת השואה ע"ש מרדכי אנילביץ', גאה להגיש
לך, המורה, חומרי לימוד המסייעים בהוראת תכני לימוד השואה.**

ייעוץ ומידע: שרית זייברט, חוקרת מיעוטים בגרמניה הנאצית

קהל היעד: כיתות י"א-י"ב

בשנת 1933 עלתה לשלטון בגרמניה המפלגה הנאצית, ובראשה אדולף היטלר. המפלגה
הנאצית שאפה ליצור חברה גרמנית חדשה, שמושתת על עקרונות של עליונות גזעית ולאומית.

מתוך אידיאולוגיה זו, נתפסו היהודים בעיני הנאצים כאויב העיקרי של העם הגרמני. את
רדיפתם אנו מכירים בתור שואת העם היהודי. ואולם, היהודים לא היו הקורבנות היחידים
של המשטר הנאצי.

עם עליית הנאצים לשלטון, החל המשטר לרדוף, לדכא ולרצוח אזרחים רבים בגרמניה
ומחוצה לה, לפני מלחמת העולם השנייה ובמהלכה. בין אם בשל מוצאם, נטייתם המינית,
מצבם הרפואי, השתייכותם הפוליטית או הדתית, או פשוט בשל חריגתם מהאידיאל הגרמני
ה"הארי". ערכות "הקורבנות הלא-יהודים של הנאצים" (חלק א' וחלק ב') מגוללות את
סיפורן של כמה מהקבוצות הללו.

לאורך הערכה נלמד מי היו הקבוצות, מדוע נרדפו על ידי הנאצים, באיזה אופן רדף המשטר
את הקבוצה, וכיצד חבריה הגיבו ובחרו לפעול נוכח רדיפת המשטר. כל אלו יאפשרו לנו להבין
את האידיאולוגיה הנאצית - את הרעיונות שעמדו בבסיסה, את רכיביה השונים, ואת האופן
בו באה לידי ביטוי בפועל. כמו כן, ערכה זו היא במה להיכרות עם סיפורם של קורבנות
נוספים של המשטר הנאצי, שמקומם בזיכרון השואה בישראל מצומצם באופן יחסי וסיפורם
מוכר פחות מסיפורו של העם היהודי.

בערכה זו יובא סיפורם של ההומוסקסואלים, בעלי המוגבלויות והאפרו-גרמנים תחת השלטון
הנאצי. בחלקה השני, הקורבנות הלא-יהודים של הנאצים - חלק א', מובא סיפורם של הא-
סוציאליים, הצוענים ועדי יהוה.

הערכה מלווה בסרטונים ובמצגות שיעזרו להנגיש לתלמידים את הנושא ואת החומר
הנלמד. ניתן ללמד את הערכה בשלמותה או חלקים ממנה. בסוף הערכה ניתן למצוא
ביבליוגרפיה והפניות לקריאה נוספת.

מבנה הערכה:

שיעור 1: פתיחה

שיעור 2: ההומוסקסואלים

שיעור 3: חולים ובעלי מוגבלויות

שיעור 4: אפרו-גרמנים

שיעור 5: סיכום

שיעור 1: שיעור פתיחה - הקורבנות הלא יהודים של הנאצים

מטרות:

1. היכרות ראשונית עם קבוצות שנרדפו ע"י הנאצים
2. הבנת האידאולוגיה הנאצית שהביאה לרדיפת המיעוטים במדינה
3. למידה על רדיפת מתנגדי המשטר בגרמניה הנאצית

מבנה השיעור:

1. פתיחה
2. יר"ל - יודעת, רוצה לדעת, למדתי
3. האידאולוגיה הנאצית
4. מחנות הריכוז
5. מתנגדי משטר
6. מיעוטים נרדפים בגרמניה הנאצית

נספחים:

מצגת

<https://docs.google.com/presentation/d/1AUh8J9kK3XPbWu4kJQ8-wxZZIq7SBneQcorFX18Urs/edit?usp=sharing>

מהלך:

1. פתיחה - עם עלייתם לשלטון בשנת 1933 החלו הנאצים, שקידמו שנאת זרים וגזענות, ברדיפה שיטתית של קבוצות באוכלוסיה שנתפסו כאויבות המשטר או כמי שמהוות איום על העם הגרמני "הארי". היהודים סומנו ע"י הנאצים כאויב העיקרי של העם הגרמני, ואת רדיפתם ורציחתם אנו מכירים בתור שואת העם היהודי. אך קבוצות נוספות סומנו ע"י הנאצים ונרדפו על ידם בדרכים שונות. בשיעור זה נכיר קורבנות נוספים של המשטר הנאצי, ונחקור מדוע וכיצד נרדפו.
2. יר"ל (יודעת, רוצה לדעת, למדתי) - כל אחד כותב במחברת דבר אחד שהוא יודע על רדיפה של קורבנות לא יהודים, ודבר אחד שהיה רוצה לדעת. מרכזים את התשובות במרוכז על הלוח.
3. מצגת: שקופית 2 - קוראים יחד את הציטוט של גבלס משנת 1938:

"נקודת הפתיחה שלנו איננה האינדיבידואל, ואנחנו לא שותפים להשקפה כי עלינו להאכיל את הרעבים, להשקות את הצמאים או להלביש את העירומים... המטרות שלנו שונות לגמרי - אנחנו חייבים עם בריא כדי להצליח בעולם".

- איך גבלס מתייחס בציטוט לאותם "רעבים"?

- כיצד תופסת המפלגה את תפקיד המדינה כלפי אזרחיה?
- גבלס טוען בציטוט כי העם צריך להיות "בריא" כדי להמשיך להתקיים ולשגשג - מה הכוונה ב"בריא"? לפי דבריו, ועל פי היכרותכם עם האידאולוגיה הנאצית, מי הם האנשים שמפריעים לעם להיות "בריא"?
- גבלס שימש כשר התעמולה של גרמניה הנאצית. תפיסה זו הושרשה באמצעות תעמולה, אשר מילאה תפקיד חשוב ביצירת הדמוניזציה של הקורבנות ובהשלטת אופן החשיבה הנאצי על האוכלוסייה.
- 4. מצגת: שקופית 3 - תמונת מקרא של סימונים במחנה ריכוז.
- **אלו סימונים אתם מזהים? למה לדעתכם שימשו סימונים אלה?**
- בתמונה מופיע מסמך ששימש את סגל האס.אס במחנה הריכוז דכאו לצורכי לימוד, ובו מופיעים סימוני האסירים לפי סיבת כליאתם ו/או זהותם. שימו לב - מערכת סימון האסירים נכנסה לשימוש בשנים 8-1937 - עוד לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. לעומת האסירים הגרמנים במחנות, היהודים חויבו לענוד את הטלאי הצהוב לראשונה עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, בפולין ובהמשך באזורי הכיבוש. מטרת הטלאי שלא במחנות הריכוז היתה לסמן את היהודים ולהבדיל אותם מהאוכלוסייה המקומית כדי להשפיל אותם, ורק בספטמבר 1941 הונהגה חובת הטלאי הצהוב על יהודי גרמניה.
- הסבר על מחנות הריכוז: מחנות הריכוז הראשונים בגרמניה מוקמים כבר בשנת 1933. מחנה דכאו שצוין לעיל, היה מחנה הריכוז הגרמני הראשון ושימש כאבטיפוס למחנות הריכוז הבאים. עם עליית הנאצים לשלטון. מחנות הריכוז פעלו במנותק ממערכת המשפט - אסירים יכלו להישלח אליהם מבלי שהועמדו לדין או הורשעו במסגרת הליך משפטי, ונכלאו בתנאי כליאה קשים. מי שנכלאו במחנות הריכוז הוגדרו כ"איום בטחוני". הראשונים שנשלחו למחנות הריכוז היו מתנגדי משטר ומי שנחשדו ככאלה.
- **למה מתנגדי משטר הם הראשונים שנשלחים למחנות הריכוז?**
- עוד לפני עליית הנאצים לשלטון, אנשי המפלגה הנאצית הפגינו אלימות כלפי יריביהם הפוליטיים. בשנת 1933, עם עלייתו של היטלר לשלטון, הפכה האלימות לרדיפה שיטתית וממוסדת ע"י מוסדות השלטון. לארגונים הצבאיים של המפלגה - הס"ס והס"א, ניתנו סמכויות לפזר התארגנויות פוליטיות והתאספויות.
- לאחר שריפת הרייכסטאג ב-27 בפברואר 1933, יצא הצו להגנת העם והמדינה - צו חירום שהגביל חירויות בסיסיות רבות - ביניהם חופש הביטוי, חופש ההתאגדות, פרטיות הדואר והתקשורת הטלפונית, חופש העיתונות ועוד. תחת צו זה, ניתן היה לאסור למעשה אזרחים שהתנגדו לשלטון או שנתפסו כסכנה לשלטון.
- תוך ימים ספורים החלו מעצריהם וכליאתם של פעילים קומוניסטים וסוציאלי-דמוקרטים. ההערכה היא שבמרץ-אפריל 1933 בלבד נעצרו בין 40,000-50,000 אזרחים שנחשדו כמתנגדי משטר ונשלחו ל"מעצר לשם הגנה" או למחנות ריכוז. במחנות הריכוז האסירים נכלאו והורחקו מהחברה בתנאים קשים. באסירים נעשה שימוש לעבודות כפייה, והיו שנרצחו במחנות או מתו בעקבות התנאים הקשים במחנה.
- **מדוע המעצרים נקראים "מעצר לשם הגנה"? על מי המעצר מגן, ומפני מה?**
- 5. מצגת: שקופית 4 - קוראים יחד את עדותה של לינה האג.

האג הייתה חברה במפלגה הקומוניסטית הגרמנית [KPD] ונעצרה זמן קצר לאחר שעלו הנאצים לשלטון. היא שוחררה, אך נעצרה שוב כי סירבה להעביר לגסטאפו שמות של חברים לשעבר במפלגה הקומוניסטית. היא הועברה בין מתקני כליאה במשך שנים. האחרון שבהם היה מצודת ליכטנבורג, ששימשה כמחנה ריכוז לנשים. בסוף שנת 1938 שוחררה. בשנת 1944 החלה לכתוב את זיכרונותיה. הם פורסמו בשנת 1947.

"הביאו אותנו לליכטנבורג... בערך שלושים נשים: אסירות פוליטיות, יהודיות, פושעות, זונות ועדות יהוה. שומרות מהס"ס מקיפות אותנו כמו זאבים אפורים. חלקן עם פנים אטומות וחלקן עם מבטים אכזריים, אבל לכולן יש את אותה הבעה של רשע מסביב לפה... מנהיגת ארגון הנשים הנאצי הגיעה לביקור... מפקד המחנה מבטיח לה שאין כאן מצוקה. אף אחת לא צועדת קדימה ואומרת: "האמת היא שמכים אותנו על כל תירוץ קלוש. בשביל המכות קושרים אותנו ערומות לעמוד עץ, ומכים אותנו עם שוט עד שאנחנו לא עומדות בזה יותר"... אני מפחדת מאוד מהמכות, מהתאים החשוכים שבהם נשים מתות מהר כל כך, ומהחדרים מטילי האימה בהם האסירות נחקרות על ידי אנשי הגסטאפו... יום אחד זה יגיע. בגלל דיווח של "חברה", או בגלל שומרת, או בגלל נעל שלא נקשרה מספיק טוב, או אולי פעם למישהי היה יום מטורף ושוכחת שהיא כלום, לא יותר מחופן אבק, וצועקת את האמת... לפעמים אנחנו שואלות... האם אין אף אחד בחוץ שחושב עלינו? ולמה אף אחד לא מדבר נגד כל זה? למה שהעולם ימחה אם אפילו בגרמניה איש לא יוצא נגד משטר הטרור? למה שמישהו בגרמניה ידבר נגד חוסר האנושיות של משטר שמקבל את ברכת הדרך מהעולם?... מי מחוץ למקום הזה יאמין לזה? אפילו אם מישהו יאמין, ואולי אפילו יספר לאחרים, הציפורן הכי קטנה באצבע של הגסטאפו תספיק כדי לגרום לו לשכוח הכול כאילו לא שמע דבר מעולם... בקושי עובר יום מבלי שתימצא עוד אישה מתה בתאים החשוכים... כפופות, מוכות, משותקות, שפעם היו להן שמות, בעלים, ילדים ובתים, הן שוכבות עם מבטים בוהים. זה סוף העולם. כבוד לכל אותן נשים ללא שם. אלף מילות כבוד להן."

- איזו מציאות מתארת לינה בעדותה?
- לינה שואלת בקטע - "למה אף אחד לא מדבר נגד כל זה?" מהי לדעתכם התשובה לכך?
- מה לדעתכם עשויה להיות התגובה של מתנגדי המשטר למעצרים אלו? האם הם מדכאים את ההתנגדות, או דווקא עשויים להגביר אותה?
- לא רק מתנגדי משטר פעילים נעצרו - כל מי שנחשד בהתנגדות נעצר, לעתים בעקבות הלשנה של אזרחים אחרים. מנגנוני המעקב וההלשנה בגרמניה הנאצית הפכו את אזרחי המדינה לשותפים פעילים בהפעלתם ובאכיפתם. ביולי 1933 הוצאו כל המפלגות מלבד המפלגה הנאצית מהחוק. מתנגדי המשטר המשיכו להירדף לאורך כל שנות השלטון הנאצי.
- לאחר הקמת מחנות הריכוז, נכלאו במחנות אסירים מקבוצות נוספות שאינם אסירים פוליטיים - חושפים את התרגום של הטבלה (שקופית 4).
- 6. מצגת: שקופית 5 - הסתכלו בכותרות העליונות - האם אתם מכירים כל אחת מהקבוצות?
- עוברים בקצרה על כל אחת ומסבירים מי היו.
- למה לדעתכם נשלחו אנשים מקבוצות אלו למחנות ריכוז?

- למה לדעתכם הנאצים מסמנים את האסירים לפי הקבוצות השונות אליהם הם משתייכים, אם כולם אסירים במחנה?
- מה אפשר ללמוד על המשטר הנאצי, שאלו הקבוצות שהוא מקטלג כאויב?
- איך הסימון משפיע על האסירים? איך הוא משפיע על סגל המחנה ועל יחסו לאסירים?
- מה ניתן להבין מהטבלה על מקומם של יהודים בשלב זה, אל מול הקבוצות האחרות?

הקבוצות המופיעות בטבלה לא היו היחידות שנרדפו ע"י המשטר בגרמניה הנאצית, ומחוצה לה בשטחי הכיבוש הגרמני. אוכלוסיות שונות נרדפו על רקע גזעי, פוליטי, דתי וחברתי, ומחנות הריכוז היו רק אחת הדרכים בהן פגע המשטר הנאצי בקבוצות אלו. מעצר במחנות הריכוז היה אחד מאופני הרדיפה של קבוצות מיעוטים שונות בגרמניה הנאצית. כל מיעוט שנרדף ע"י המשטר "זכה" לטיפול אחר - בין אם באמצעות חקיקה מפלה ומדירה, עיקור כפוי או מוות.

לאורך הערכה נחקר את סיפורן של מספר קבוצות שנרדפו ע"י הנאצים ונלמד מי היו, מדוע נרדפו ובאיזה אופן.

שיעור 2: הומוסקסואלים

מטרות:

1. היכרות עם רדיפתם של הומוסקסואלים בגרמניה הנאצית
2. הבנת האידאולוגיה הנאצית דרך יחסה להומוסקסואלים
3. שיח על תפקיד החברה הישראלית והיהודית בהנצחת הקורבנות לא יהודים של הנאצים

מבנה השיעור:

1. פתיחה
2. סעיף 175 והומוסקסואלים ברפובליקת ויימאר
3. הומוסקסואליות והאידאולוגיה הנאצית
4. רדיפת הומוסקסואלים בגרמניה הנאצית
5. הומוסקסואלים במחנות הריכוז
6. אחרי המלחמה
7. הנצחה

נספחים:

מצגת <https://docs.google.com/presentation/d/1MpJdLIECj7ORTCAx-v32C5jba6ga0C98zNwv6fGlGXI/edit?usp=sharing>

מהלך:

1. פתיחה
הומוסקסואלים היו אחת הקבוצות שנרדפו ע"י הנאצים בגרמניה. הם נרדפו, נשלחו למחנות ריכוז "לחינוך מחדש" שם רבים מהם מצאו את מותם, ושנים רבות לאחר המלחמה לא הוכרו כקורבנות הנאצים. כעת נכיר את סיפורם של ההומוסקסואלים בגרמניה תחת השלטון הנאצי.

2. סעיף 175 והומוסקסואלים ברפובליקת ויימאר

סעיף 175 היה סעיף בחוק הגרמני שחוקק לראשונה ב-1871 תחת הקיסרות הגרמנית, ואסר על קיום יחסים מיניים בין שני גברים (החוק לא חל לגבי יחסים בין שתי נשים). החוק חוקק בגרמניה בשנת 1871, חל בימי רפובליקת ויימאר וגרמניה הנאצית והמשיך להתקיים גם אחרי המלחמה, אך מידת האכיפה ואופניה השתנו מתקופה לתקופה. עד עליית הנאצים לשלטון, מספר ההרשעות בסעיף 175 היה נמוך יחסית. למרות זאת, עוד מסוף המאה ה-19 התקיים דיון ציבורי ער בנושא הסעיף - החלו להישמע קולות שתומכים בביטולו ובהפיכת

יחסים הומוסקסואליים לחוקיים, יחד עם קולות שתמכו בקיומו של סעיף זה ובהפלה של הומוסקסואלים.

תקופת רפובליקת ויימאר הביאה איתה תהפוכות פוליטיות ומחסור כלכלי, אך גם פריחה וחופש תרבותיים ואמנותיים. מגמות של חופש ומתירנות הופיעו בחברה הגרמנית, מין ומיניות הפכו למרכזיים בשיח הציבורי ובתרבות, ונורמות מיניות ומגדריות התערערו. גרמנים רבים קיבלו בברכה את השינויים שחלו בחברה הגרמנית ואת הרוח השמרנית פחות של התקופה, וגם הומוסקסואלים רבים אימצו אותה. המאבק להפיכת יחסים הומוסקסואליים לחוקיים צבר תאוצה וזכה לתמיכה ציבורית.

בתחילת המאה ה-20 החל לפעול בגרמניה מגנוס הירשפלד - רופא הומוסקסואל ויהודי. הירשפלד טען שהומוסקסואליות היא נטייה מולדת וטבעית, ואינה צריכה להיחשב כפשע. לשם כך הקים את הועדה המדעית-הומניטרית, בה היו חברים ארגונים שונים. הירשפלד השקיע שנים בניסיון לשכנע את מנהיגי גרמניה לבטל את "פסקה 175", חוק שהגדיר הומוסקסואליות בתור פשע. מטרת הירשפלד במסגרת מחקרו הייתה לנסות להסביר את תופעת ההומוסקסואליות כדי להפחית את העוינות כלפיה.

בשנת 1919 הקים את המכון לחקר המיניות בברלין - מרכז ראשון מסוגו שחקר את מיניות האדם, ונחשב לאחד מחלוצי התנועה לזכויות להט"ב.

באקלים חברתי ותרבותי זה, קהילות הומוסקסואליות נוצרו והתפתחו באופן חסר תקדים. יותר ויותר להט"בים בחרו לחיות את חייהם כהומוסקסואלים ולסביות מוצהרים, להצטרף לארגונים מאוגדים של להט"בים, עיתונות להט"בית ותרבות בילוי להט"בית שגשגו בגרמניה, במיוחד בברלין ובערים הגדולות. מציאות זו הפכה את ברלין למוקד משיכה להומוסקסואלים מרחבי העולם.

יחד עם זאת, הייתה קיימת בחברה הגרמנית התנגדות לתרבות החופשית והמתירנית של רפובליקת ויימאר ולהומוסקסואלים - בין השאר של המפלגה הנאצית, שטרם עלתה אז לשלטון.

לסעיף 175 ניתנה בתקופה זו, כמו גם בימי האימפריה הגרמנית, פרשנות צרה - ניתן היה להרשיע רק גברים שניתן היה להוכיח שקיימו יחסי מין חד מיניים, ובאותן שנים הורשעו גברים מעטים יחסית בסעיף זה.

• מה ניתן להבין על מצבם של ההומוסקסואלים בגרמניה ערב עליית הנאצים לשלטון?

3. הומוסקסואליות והאידיאולוגיה הנאצית

עוד לפני עלייתם לשלטון, הביעו הנאצים התנגדות להומוסקסואליות. הם ראו בתרבות של רפובליקת ויימאר תרבות מנוונת, והתנגדו לתרבות המינית המתירנית והחופשית של אותה תקופה. הם ראו בהומוסקסואליות חטא שיביא להרס העם הגרמני, תייגו את ההומוסקסואלים כחלשים וככאלו שלא יוכלו להיות חיילים טובים, וסברו כי העונש על יחסים הומוסקסואליים לא חמור. היו חברי מפלגה שהביעו התנגדות פומבית ועזה להומוסקסואליות, אך היו גם חברי מפלגה שהביעו עמדות אמביוולנטיות או מסויגות יותר, ואף היו הומוסקסואלים בעצמם כמו ראש הס"א. בתחילת דרכה של המפלגה הנושא לא תפס מקום מרכזי במצע שלה או בהצהרותיה הפומביות. עם עלייתה לשלטון, הוא הפך למרכזי יותר.

לפי השקפת העולם הנאצית, הומוסקסואליות היא מעבר לעבירה פלילית. לתפיסתם, ההומוסקסואלים הגרמנים הם ארים לכל דבר ועניין, אבל הנטייה המינית שלהם פוגעת בפירון האומה הגרמנית ובחובתם לתרום לפירון הדמוגרפי הארי. לכן, הנאצים הגדירו אותם כמי 'שמזיקים לגוף האומה' וכתופעה שיש להילחם בה.

עוד גרסו הנאצים, שהנטייה המינית של ההומוסקסואלים היא לא תורשתית או ביולוגית, אלא שמדובר בתופעה חברתית תרבותית. ככזו היא מאיימת על כל גרמני וגרמני, שכן בנסיבות חברתיות תרבותיות מסוימות היא יכולה לגרום לכל אחד לשנות את נטייתו המינית. לפיכך, אם מדובר בעניין חברתי, אזי אפשר ורצוי "לחנך אותם מחדש". הנאצים האמינו שדרך עבודות פרך במחנות הריכוז, הם יוכלו להמיר את נטייתם המינית ואף להקדים תרופה למכה ולנסות למנוע את התפשטות התופעה.

כדי להבין את עמדת הנאצים כלפי הומוסקסואלים, נקרא כעת חלק מנאומו של הימלר בפני קציני ס"ס בשנת 1937. (רקע - הימלר פיתח אובססיה להומוסקסואלים והיה הדמות המרכזית שפעלה נגדם, עקב האמונה כי הם פוגעים בפוריות העם. הימלר היה חרד מפני התפשטות "המגיפה" - כך כינה את ההומוסקסואליות, ובשנת 1937 קבע עונש מוות להומוסקסואלים שיימצאו בשורות הס"ס. הטקסט מופיע בשקופית 2 במצגת):

"אם ניקח בחשבון את העובדה שלא הזכרתי עד כה - עם מספר סטטי של נשים, חסרים לנו שני מיליון גברים עקב אלו שנפלו במלחמה, אז אתה יכול לדמיין היטב כיצד חוסר איזון זה של שני מיליון הומואים ושני מיליון הרוגים במלחמה, או במילים אחרות, חוסר של כארבעה מיליון גברים המסוגלים לקיים יחסי מין, ערער את המאזן המיני של גרמניה, ויגרום לקטסטרופה.

אני רוצה להעלות בפניכם כמה רעיונות בנוגע לנושא ההומוסקסואליות. ישנם הומוסקסואלים שסוברים: מה שאני עושה הוא העסק שלי, עניין פרטי בלבד. עם זאת, כל הדברים המתרחשים בתחום המיני אינם עניינו הפרטי של האדם, אלא מסמלים את החיים והמוות של האומה... העם שיש לו הרבה ילדים הוא המועמד לכוח עולמי ולשליטה עולמית. לעם מגזע טוב שיש לו מעט מדי ילדים יש כרטיס בכיוון אחד לקבר, לחוסר חשיבות בעוד חמישים או מאה שנה, לקבורה בעוד מאתיים וחמישים שנה... לכן עלינו להיות ברורים לחלוטין שאם נמשיך לשאת בעול הזה בגרמניה, בלי יכולת להילחם בו, אז זהו סופה של גרמניה, וסוף העולם הגרמאני."

- אילו עקרונות של האידיאולוגיה הנאצית באים לידי ביטוי בקטע?
- לפי תפיסתו של הימלר, מהי אחריות הגרמנים כלפי האומה הגרמנית?
- מהן טענותיו נגד הומוסקסואלים?
- גם לפני עליית הנאצים לשלטון, יחסים הומוסקסואליים היו לא חוקיים. אם כך, איזה שינוי תפיסה ביחס להומוסקסואלים מציע הימלר?

4. רדיפת הומוסקסואלים בגרמניה הנאצית

הצעדים הראשונים שננקטו נגד ההומוסקסואלים היו סגירה של מועדונים ועיתונים להט"ביים. הנאצים בזזו את המכון לחקר המיניות, עובדי המכון הותקפו באלימות ובהמשך הוא נסגר. ספריית המכון נשרפה באירוע שריפת הספרים המפורסם בברלין, וברשימות המטופלים במכון שהוחרמו השתמשו הנאצים עבור "הרשימות הורודות" - רשימות שניהל

הגסטפו של גברים שנחשדו בהומוסקסואליות. בשנים אלו מתקיימים המעצרים הראשונים של הומוסקסואלים וכליאתם במחנות הריכוז תחת סעיף 175.

- **מדוע לדעתכם הצעדים הראשונים שננקטים כלפיהם הם פגיעה במוסדות תרבותיים?**

בשנת 1935 תיקנו הנאצים את סעיף 175. אם בעבר הפרשנות החוקית לסעיף זה התייחסה לקיום (מוכת) של יחסי מין הומוסקסואליים בלבד, הניסוח החדש של הסעיף התייחס למגוון סוגים של ביטויים אינטימיים ולכל סוג של מגע מיני (כולל נשיקות, חיבוקים, וכו'), וכן החמיר את העונש על עבירה זו - עד 10 שנות עבודות כפייה בכלא. כך, התאפשר למשטר הנאצי לרדוף הומוסקסואלים במספרים גבוהים בהרבה.

בשנת 1936 הקים הימלר את "משרד הרייך המרכזי למלחמה בהומוסקסואליות והפללות". משרד זה היה חלק מהמשטרה הפלילית ועבד בשיתוף פעולה עם הגסטפו.

- **מדוע הפלות והומוסקסואליות נמצאות תחת אותו משרד?**

- **מה ניתן להבין מכך על היחס של המשטר הנאצי למיניות?**

- **מי עוד נפגעים, או עשויים להיפגע, מיחסו של המשטר הנאצי למיניות?**

רדיפתם של הומוסקסואלים הסלימה בשנים 1935-1936. בשנים אלו, התמקדו הנאצים במעצרים של הומוסקסואלים. הנאצים השתמשו בשיטות שונות כדי לעצור גברים שנחשדו כהומוסקסואלים. הגסטפו פשט על מקומות ואזורים שנועדו כי מתקיימים בהם מפגשים בין הומוסקסואלים, תפקידן של הפשיטות היה לתפוס הומוסקסואלים כמו גם לייצר הרתעה ופחד. במהלך חקירות של גברים שנתפסו, הם נאלצו לחשוף תחת לחץ את בני זוגם או הומוסקסואלים אחרים וכך יכלו לתפוס גברים נוספים. אמצעי נוספות שנעשה בו שימוש הוא הלשנות - המשטרה והגסטפו הסתמכו על דיווחים של אזרחים. מכרים, עמיתים ובני משפחה יכלו לדווח כי הם חושדים בכך שאדם מסוים הוא הומוסקסואל. אמצעי זה היה יעיל ביותר, וכ-10,000 איש נעצרו באופן זה.

- **גורלם של הומוסקסואלים שנעצרו היה ידוע - מדוע אזרחים בוחרים לדווח על אנשים שחשדו בהם כהומוסקסואלים ולסכן אותם? (הערה למורה - חשוב להבין שהעם הגרמני ברובו עבר אינדוקטרינציה ויישר קו עם השלטון הנאצי. אזרחים אימצו את תפיסת העולם הנאצית, שיתפו פעולה ויצאו גם נגד בני ביתם. ללא שיתוף פעולה של החברה הגרמנית, לא היו נרדפים גברים הומוסקסואלים במספרים כאלו).**

גברים שנעצרו תחת סעיף 175 הובאו בדרך כלל לבית המשפט, שם אחוז ההרשעות עמד על כ-50%. מי שהורשע נשלח בד"כ למאסר שאחריו השתחרר. לעתים נשלחו גברים ישירות למחנות ריכוז, לרוב בעקבות הרשעות מרובות או נסיבות מחמירות אחרות.

החל משנת 1933 יכלו בתי המשפט להורות על סירוס של עברייני מין מסוימים. עם זאת, בתחילה לא ניתן היה לסרס נאשמים בהומוסקסואליות ללא הסכמתם. במקרים מסוימים יכלו אזרחים שנכלאו באשמת הומוסקסואליות לקצר את עונשם אם הסכימו לסירוס. מספר המעצרים ירד עם פרוץ מלחמת העולם השנייה בעקבות הצורך המלחמתי בחיילים.

לאורך שנות השלטון הנאצי, נעצרו כ-100,000 אזרחים שנחשדו כהומוסקסואלים. לא ידוע על רדיפות אחר הומוסקסואלים מחוץ לשטחי הרייך - מחוץ לגרמניה לא ניתן היה להחיל את

החוק הגרמני בסעיף 175, ומחוץ לה היה אפילו רצון נאצי שהתופעה דווקא תתפשט, מתוך התפיסה שהדבר יביא לצמצום הילודה בקרב העמים שנמצאו תחת הכיבוש הנאצי.

5. הומוסקסואלים במחנות הריכוז

בין 5,000 ל-15,000 אזרחים נכלאו במחנות הריכוז הגרמנים באשמת הומוסקסואליות (לא כולל אסירים הומוסקסואלים שסיבות מעצרן הרשמיות היו אחרות - גזעיות, פוליטיות וכו'). ההומוסקסואלים נשלחו למחנות "לחינוך מחדש". הנאצים האמינו שבעבודות פרך קשות הם יצליחו להמיר את נטייתם המינית. הומוסקסואלים שוחררו ממאסר לאחר שסורסו או "טופלו" והתחייבו לשנות את דרכם.

אסירים אלו סומנו במשולש ורוד, והיו בין הקבוצות המושפלות ביותר במחנה הריכוז - הן ע"י הסוהרים והן ע"י אסירים אחרים, מהם סבלו לעתים קרובות מאלימות פיזית ומינית.

כיוון שהנאצים האמינו שמדובר "במגיפה" מתפשטת, הם כל הזמן חשדו באסירים ההומוסקסואלים על אף מצבם הקשה במחנות, לכן המציאו פרקטיקות של בידוד וקשירה כדי להבטיח שאין בכוונתם להתקרב לאסירים אחרים.

אסירים הומוסקסואלים קיבלו את העבודות הקשות והתובעניות ביותר, הוכו והושפלו בפומבי. הם חויבו לישון עם ביגוד מלא ועם הידיים מחוץ לשמיהם. אם לא עמדו בכך היו שופכים עליהם בבוקר מים קרים, פעולה שגרמה למותם של רבים מהם שלקו בדלקת ריאות או פשוט קפאו למוות.

מדוע, לדעתכם, קבוצה זו "זכתה" להשפלה באופן מיוחד?

לעתים נעשו בהם ניסויים רפואיים, לדוגמה - ד"ר ורנט היה רופא דני שפיתח טיפול בו הושתלו להומוסקסואלים שתלי טסטוסטרון בניסיון "לרפאם". ורנט פנה אל האס אס בהצעה לחקור עבורם את התופעה וקיבל מהם הומוסקסואלים כ"שפני ניסיון", ובכך הפכו אלו לקורבנות הראשונים שבגופם נערכו ניסויים רפואיים.

אסירים אחרים במחנה נמנעו לעתים קרובות מיצירת קשר עם אסירים הומוסקסואלים. לעתים עקב דעותיהם הקדומות לגביהם, ולעתים משום שהדבר יכול היה לסכן אותם - כל קשר בין אסיר אחר לאסיר הומוסקסואל יכול היה לעורר חשד כי מתקיים קשר מיני בין השניים. קשרים חברתיים בתוך מחנות הריכוז היו צורך הישרדותי של ממש - בין השאר כי הם אפשרו גישה למזון, מים ובגדים. דבר זה פגע בסיכויי ההישרדות של הומוסקסואלים במחנות עוד יותר.

- **מדוע לדעתכם אסירים אחרים, שמכירים מקרוב את חוויית הרדיפה ע"י הנאצים וגורלם היה דומה לשל ההומוסקסואלים, פגעו בהם והתרחקו מהם במקום לסייע להם?**

מספר ההומוסקסואלים שנרצחו במחנות הריכוז לא ידוע.

6. אחרי המלחמה

עם תום המלחמה שוחררו כל אסירי מחנות הריכוז, אך בניגוד לקורבנות אחרים של המשטר הנאצי, המשיכו ההומוסקסואלים להיחשב כפורעי חוק גם עם תום המלחמה ועם סופו של השלטון הנאצי בגרמניה. סעיף 175 המשיך להתקיים, כך שיחסי מין הומוסקסואליים נותרו בלתי חוקיים ואסירים שריצו את עונשם נשארו בכלא גם כשתמה המלחמה והתחלף השלטון.

עקב כך, הם לא הוכרו כנפגעי המלחמה ולא זכו לפיצויים מממשלת גרמניה. רישומם הפלילי נותר גם הוא, ופגע בזכויותיהם בהמשך חייהם.

בגרמניה המזרחית הושב החוק בדצמבר 1957 לגרסתו המתונה משנת 1935 ועקב כך נפסקה הענישה כנגד הומוסקסואלים. הגרסה המתוקנת של סעיף 175 נשארה בתוקף במערב גרמניה עד 1969. רק במאי 1985 עם ביטול הסעיף, הכירה ממשלת גרמניה בהומוסקסואלים כקורבנות שואה והחלה לפצותם. באיחור של כמעט חמישים שנה, בשנת 2002, הודיע הפרלמנט הגרמני, על חנינה כללית להומואים בגרמניה הנאצית שהורשעו בתקופת השלטון הנאצי, וביקש את סליחתם.

• מדוע לדעתכם לא בוטל סעיף 175 והומוסקסואלים לא הוכרו כקורבנות הנאצים עם סיום המלחמה?

לצד זאת חוסר הלגיטימציה הציבורית והאפליה המשיכה עשורים לאחר המלחמה. האסירים ההומוסקסואלים לא קיבלו עדיפות מצד חוקרי שואה והרשויות, והם מצאו את עצמם מבודדים מהחברה. הם התקשו לעתים למצוא עבודה עקב אישומם בסעיף 175 ותחושות האפליה והבושה המשיכו לאפוף את הנושא. רבים מהם המעיטו לדבר בפומבי על הנושא, וישנו תיעוד מועט יחסית של רדיפת הומוסקסואלים בגרמניה הנאצית עקב ההשפלה והאשמה סביב הנושא.

כעת נצפה בעדות קצרה של אסיר הומוסקסואל שמספר על כליאתו במחנות הריכוז עקב נטייתו המינית (05:02, שקופית 4 במצגת).

• במשך שנים הומוסקסואלים לא זכו לספר את סיפורם ולקבל הכרה ברדיפה שעברו. מה תפקידנו (כישארים, כיהודים) כלפיהם וכלפי סיפורים?

7. הנצחה

במקומות שונים בעולם ישנן אנדרטאות המנציחות את הלהט"ב שנרדפו ונרצחו ע"י הנאצים. ביניהן נמצאת גם האנדרטה בגן מאיר בתל אביב, שהוקמה ע"י עיריית תל אביב וביוזמת האגודה למען הלהט"ב (תמונה מופיעה בשקופית 5 במצגת). זוהי האנדרטה הראשונה בישראל המנציחה קורבנות לא יהודים של הנאצים. בנאומו של פרופ' צימרמן, במהלך טקס חנוכת האנדרטה, הוא אמר:

"האנדרטה היא צעד גדול לישראל, כיוון שהיא עוזרת לפטור את עצמה מה'מונופול' של היותה קורבן. אנחנו סוף סוף משילים את העומס של להיות הקורבן הבודד ואולטימטיבי... ויכולים ללמוד מכך שעל ידי הכרה בקורבנותיהם של אחרים, אין הדבר מפחית את ייחודו של קורבן משלך."

• למה מתכוון בדבריו פרופ' צימרמן כשהוא מדבר על "ה'מונופול' של היותה קורבן"? יש לכם דוגמאות?

• מדוע "להיות הקורבן הבודד והאולטימטיבי" הוא עומס שיש להשיל אותו?

• מה דעתכם על אמירה זו? האם אתם מסכימים עם כך שהכרה בקורבנותיהם של אחרים לא מפחיתה את ייחודו של קורבן משלך?

שיעור 3: חולים ובעלי מוגבלויות

מטרות:

1. היכרות עם רדיפתם של חולים ובעלי מוגבלויות בגרמניה הנאצית
2. הבנת הקשר בין רדיפת החולים והמוגבלים ובין רדיפת היהודים הנובע מתפיסת העולם הנאצית
3. הבנת תפקידם של אנשי הרפואה ברדיפת החולים ובעלי מוגבלויות ובמימוש האידאולוגיה הנאצית בכלל

מבנה השיעור:

1. פתיחה
2. אאוגניקה - רקע והיסטוריה
3. אאוגניקה והנאצים
4. תוכנית העיקור
5. מבצע אותנזיה ו-T-4
6. סיכום

נספחים:

1. מצגת

<https://docs.google.com/presentation/d/1rTTFQRhMpBHtz0zz2mwdrn534tau0XHJbebbEpkLopE/edit?usp=sharing>

מהלך:

1. פתיחה

רושמים על הלוח את המילה "רפואה". רושמים אסוציאציות שעולות מהמילה.

- מהו תפקידה של הרפואה? מה תפקידם של רופאים/ות, אחים/ות, אנשי רפואה?

בעלי המוגבלויות בגרמניה הנאצית נרדפו ונרצחו באמתלה מדעית ובעזרת אנשי מקצוע מתחום הרפואה, שמעלו בתפקידם הבסיסי והשתמשו בכוחם כדי לפגוע באחת האוכלוסיות הפגיעות ביותר. בשיעור זה נכיר את סיפור רדיפתם, ואת הרעיונות והאידאולוגיה שעמדו בבסיסה.

2. אאוגניקה - רקע

בסוף המאה ה-19 כמה ונעשתה פופולרית התנועה המדעית "אאוגניקה" - שפירוש שמה ביוונית "לידה טובה" או "מוצא טוב". תנועה זו שמה לעצמה למטרה להשביח את האנושות מבחינה גנטית.

על פי תאוריית האאוגניקה, תחלואי החברה המודרנית - מחלות נפש ואף בעיות חברתיות שונות (כמו פשיעה, למשל), מקורן בגנטיקה ולא בהשפעות סביבתיות. האאוגנים שמו לעצמם למטרה לזהות את הגורמים התורשתיים שמובילים לבעיות אלו ופוגעים במין האנושי, למנוע את הפצתם של הגנים ש"פוגעים" באנושות ולעודד את הפצתם של גנים "בריאיים". תומכי תיאוריות אלו קידמו את האאוגניקה (השבחת הגזע) כדי לטפל במה שנתפס בעיניהם כהידרדרות בריאות הציבור ומוסריותו.

• **לפי תפיסה זו, מה תפקידם של המדע והרפואה כלפי הציבור והאנושות בכלל?**

תנועה זו נעשתה פופולרית ברחבי העולם, בין השאר בגרמניה.

צופים בסרטון שסוקר את ההיסטוריה של האאוגניקה ברחבי העולם (01:49), שקופית 2 במצגת).

- **ניתן לראות כי תנועת האאוגניקה הייתה נפוצה במקומות שונים בעולם, הן כרעיון ואידיאולוגיה והן כמדיניות. מתוך היכרותכם עם האידיאולוגיה והמדיניות הנאציות - כיצד לדעתכם היא תבוא לידי ביטוי בגרמניה הנאצית? מה יהיה שונה באופן שבו היא תבוא לידי ביטוי?**

3. אאוגניקה בגרמניה - ויימאר וגרמניה הנאצית

תחילה, תנועת האאוגניקה הגרמנית לא הייתה שונה בהרבה ממקבילותיה. אך מלחמת העולם הראשונה הפכה את התנועה הגרמנית לקיצונית יותר עקב האובדן והמשבר הכלכלי שהביאה על גרמניה. בחיבור משנת 1920 נכתב כך (קוראים יחד את הקטע):

"אם אדם יחשוב על שדה קרב [במלחמת העולם הראשונה] מכוסה באלפי צעירים מתים וישווה זאת לאחד המוסדות שלנו עבור אנשים עם פיגור שכלי, שמטפלים בדאגה במטופליהם החיים — הוא יהיה המום מהפער הברור בין ההקרבה של הנכס היקר ביותר של האנושות מצד אחד, ומצד השני בהיקף הטיפול ביצורים שהם לא רק חסרי ערך אלא אפילו בעלי ערך שלילי מובהק."

— קארל בנדינג ואלפרד הושה, "אישור השמדת חיים שאינם ראויים לחיים", לייפציג, 1920

- **אילו ערכים באים לידי ביטוי בציטוט זה?**
 - **כיצד נתפסים בציטוט זה חולים ובעלי מוגבלויות?**
 - **איזו ביקורת נמתחת בציטוט? על מי?**
 - **מהי, לדעתכם, הציפיה של הכותבים מהמדינה? איך הם היו רוצים שתתנהל?**
- תומכי האאוגניקה סברו כי על המדינה לעודד ילודה בקרב משפחות "בראות", ולצמצם את ילודתם של אנשים "נחותים" מבחינה גנטית. הם טענו שאם העם הגרמני לא ייצר יותר צאצאים "מתאימים", הוא יעמוד בפני הכחדה. הם טענו כי בעלי מוגבלויות מהווים נטל על

החברה - הם אינם מביאים תועלת, ודורשים טיפול ומשאבים רבים ביחס לאזרח בריא. תנועה זו הלכה וצברה פופולריות, ובין תומכיה נכללו רופאים, חוקרים אקדמאיים ופקידי בריאות הציבור. בגרמניה זכה הרעיון לשם "היגיינה גזעית".

צופים בסרטון קצר על הקשר בין אאוגניקה לגרמניה הנאצית (38: 01, שקופית 3 במצגת). הסרטון עוסק באמיל קרפלין - אבי הפסיכיאטריה הגנטית. הוא מתאר את תפיסת עולמו, את המכון לחקר פסיכיאטריה גנטית שהקים, ואת חברי המפלגה הנאצית הרבים שלמדו בו.

- **לתפיסתו של קרפלין, מהו תפקידו של הפסיכיאטר?**
- **האם זה מתיישב עם מה שאמרתם בפתיחת השיעור? האם זה סותר? באיזה אופן?**
- **רבים מתלמידיו של קרפלין יהפכו לימים לבעלי תפקידים במפלגה הנאצית. כיצד לדעתכם עובדה זו תשפיע על המפלגה (הן על עמדותיה והן על המדיניות שתנהיג)?**

4. תוכנית העיקור

רואים את הסרטון על האאוגניקה עם עליית הנאצים לשלטון - לקחת בחשבון שכפי שנאמר בסרטון הקודם, עיקור וסירוס בשלב זה הן פרקטיקות נפוצות בארצות הברית ובמדינות רבות אחרות (52: 02, שקופית 4 במצגת).

- **איזה מפנה חל בתנועת האאוגניקה עם עלייתם של הנאצים לשלטון?**
- **מדוע רופאים מסכימים לשתף פעולה עם חקיקה זו ולפגוע במטופליהם?**

מי שעוקרו תחת "החוק למניעת צאצאים פגועים מבחינה תורשתית" סבלו מטווח רחב של מחלות ומוגבלויות - מחלות נפש, אלכוהוליזם, פיגור שכלי, אפילפסיה, חירשות/עיוורון גנטיים, דמנציה ועיוותים גופניים שונים. תחת החוק הנאצי עוקרו גם אזרחים במצבים רפואיים קלים מאוד - גם עיוותים קלים בגפיים או גמגום קל, העמידו את הפרט בסכנת סירוס או עיקור. בפועל אלפי אנשים בריאים נכנסו תחת קטגוריה זו, כיוון שסטו מהמודל הארי המדומיין. ברוח חוק זה עוקרו גם צוענים ואפרו-גרמנים.

בסך הכל, כ-400,000 ילדים, נשים וגברים גרמניים עוקרו תחת חוק זה.

- **מדוע הנאצים בוחרים לעקר גם ילדים?**

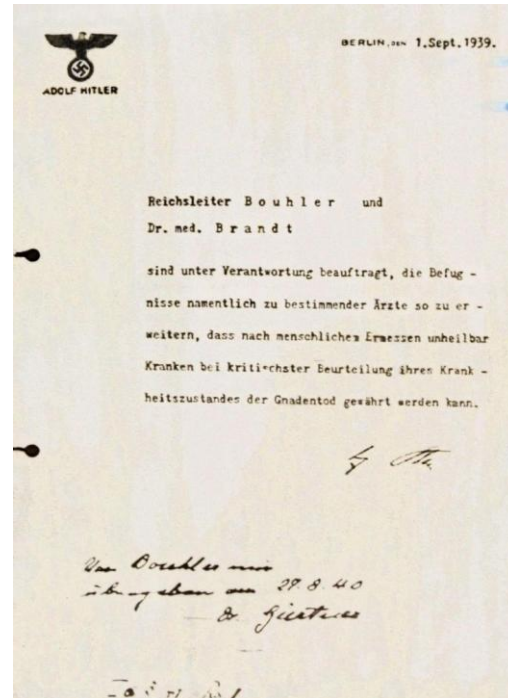
5. מבצע אותנזיה

בשנת 1939 החל מבצע אותנזיה ("המתת חסד"). במסגרת מבצע זה, נרצחו חולים ובעלי מוגבלויות אזרחי גרמניה - כשנתיים לפני תחילתה של השמדת יהודי אירופה.

הקורבנות הראשונים של המבצע היו ילדים ותינוקות. בקיץ של אותה שנה ניתנה הוראה לאנשי הרפואה - רופאים ורופאות, אחיות ומיילדות, לדווח על ילדים ועל תינוקות שהראו סימנים של מוגבלות פיזית. רופאים עודדו הורים להכניס את ילדיהם למוסדות רפואיים ברחבי גרמניה ואוסטריה, שם למעשה נרצחו. רובם נרצחו באמצעות מנת יתר של תרופות, או הרעבה. בתחילה נרצחו במסגרת המבצע תינוקות וילדים צעירים, אך עם התרחבות המבצע הוא כלל ילדים עד גיל 17. על פי ההערכות, לפחות 10,000 ילדים נרצחו במסגרת המבצע.

• **מדוע הנאצים עוברים ממדיניות של עיקור למדיניות של השמדה, אם עיקור אכן ימנע מאותם אנשים להתרבות?**

במהרה התרחב המבצע לרצח של מבוגרים בעלי מוגבלויות, במסגרת מבצע שזכה לשם T-4. בשנת 1939 חתם היטלר על מסמך סודי שמטרתו להגן משפטית על הצוותים הרפואיים שהשתתפו במבצע. על מנת לרצוח את המבוגרים בעלי המוגבלויות, נבנו שישה אתרים לרצח בתאי גזים ברחבי גרמניה.

בתמונה ניתן לראות את הצו להרחבת סמכויות הרופאים להמתת חסד, עליו חתום היטלר. למעשה זהו מבצע ההשמדה היחיד שישנו תיעוד חתום של היטלר עליו (שקופית 5 במצגת).

מתכנני המבצע חילקו שאלונים לרשויות הבריאות הציבוריות (בתי חולים, מוסדות פסיכיאטריים, בתי אבות, וכו'). השאלונים אספו מידע על המטופלים, והניסוח הלקוני הותיר את הרושם שמדובר באיסוף של נתונים סטטיסטיים בלבד. בשאלון נכתב כי יש למסור את שמותיהם של החולים המאופיינים על פי הפרטים הבאים:

• **סובלים מסכיזופרניה, דמנציה, אפילפסיה, ומחלות פסיכיאטריות/נוירולוגיות אחרות**

• **שאינם בעלי דם גרמני "או קרוב לכך", או שנכלאו על רקע פלילי**

• **מאושפזים במוסד מעל חמש שנים**

• **מדוע לדעתכם נבחר כל אחד מהקריטריונים (גם אלו שלא קשורים בשום צורה למצב רפואי, כמו עבר פלילי/מוצא)?**

צוות מיוחד, שכלל רופאים - רבים מהם בעלי שם, נבחר למשימת הערכת הטפסים. החל מינואר 1940, מטופלים שאותרו על ידם נלקחו לאחד מאתרי ההשמדה בגרמניה. תוך שעות מרגע הגעתם לאתרי ההשמדה הם נשלחו לתאי גזים שם הומתו בפחמן דו חמצני, ולאחר מכן נשלחה גופתם לשריפה. אפרם נשלח בכד למשפחות, יחד עם תעודת פטירה ומסמכים נוספים שמכילים סיבת מוות וחווות דעת פיקטיביות.

למרות האמצעים שננקטו כדי לשמור על המבצע בסודיות, הדבר הפך במהרה לסוד גלוי ועורר התנגדות בציבור הגרמני. מחאות קמו בגרמניה נגד המבצע, שאחד מהפעילים העיקריים נגדו היה קלמנס פון גאלן - כומר שחשף את התוכנית והתנגד אליו בפומבי. בעקבות המחאות החליט היטלר לסיים את מבצע 4-T באוגוסט 1941. לפי נתוניו של מבצעי המבצע, 70,273 גרמנים נרצחו במהלך מבצע 4-T.

- **בניגוד לרצח של קבוצות אחרות כמו יהודים וצוענים, במקרה זה התעוררה התנגדות שהצליחה לעצור באופן נקודתי את מבצע 4-T (אמנם זה לא הרבה, אך זה יותר ממה שקרה במקרי רצח אחרים). מה לדעתכם שונה המקרה של מבצע אותנזיה מהמקרים האחרים של הרצח ההמוני שבוצע ע"י גרמניה הנאצית?**

אך סיומו של מבצע 4-T לא עצר את מבצע אותנזיה כולו. רצח הילדים נמשך כבעבר, ובחודש 1942 חודשו הרציחות גם של מבוגרים. באמצעות מנת יתר או זריקות רעל — שכבר שומשו בהצלחה ב"אותנזיה" לילדים — החל לפעול המבצע בשלב זה בצורה חשאית יותר במגוון מוסדות ברחבי הרייך. רבים מהמוסדות הללו גם הרעיבו למוות את הקורבנות - מבוגרים וילדים.

מבצע אותנזיה נמשך עד ימי המלחמה האחרונים, והתרחב למגוון רחב יותר של קורבנות כולל מטופלים גריאטריים, נפגעי הפצצות, ועובדים זרים בכפייה. מספר הנרצחים המוערך במסגרת מבצע אותנזיה כולו עומד על כ- 250,000 בני אדם. האותנזיה היא תכנית ההשמדה הראשונה של הנאצים, ונמשכה זמן יותר מכל השמדה אחרת.

לפי האידיאולוגיה הנאצית כפי שהיא משתקפת במבצע אותנזיה,

- **כיצד נתפס תפקיד המדינה כלפי אזרחיה?**
- **כיצד נתפס תפקיד האזרחים כלפי המדינה?**
- **כיצד נתפס תפקידם של אנשי רפואה ושל רשויות הבריאות?**

בשטחים המזרחיים שנכבשו ע"י גרמניה הנאצית לא חל מבצע אותנזיה, אך בעלי מוגבלויות רבים נרצחו מתוך התפיסה ש"אינם ראויים לחיים". כוחות ס"ס ומשטרה רצחו עשרות אלפי מטופלים ומאושפזים במוסדות השונים כדי להשתמש במבנים ובציוד שבמקום, וכדי לפנות ממרחב מחיה למתיישבים גרמנים.

6. סיכום

- **אילו הבדלים ואילו קווי דמיון אתם מזהים בין הרצח של חולים ובעלי מוגבלויות בגרמניה ובין הרצח של יהודי אירופה? הן מבחינה רעיונית, והן מבחינת ביצוע בפועל?**

במובנים רבים, תוכנית אותנזיה הייתה "החזרה הגנרלית" למדיניות הרצח של הפיתרון הסופי. המפלגה הנאצית הרחיבה את ההצדקה האידיאולוגית להשמדתם של אנשים על בסיס "ביולוגי" גם להשמדתם של יהודים וצוענים על רקע גזעי.

בתכנונו של הפיתרון הסופי נעשה שימוש בשיטות ההשמדה ושריפת הגופות של מבצע
אותנזיה ו-4-T, ואנשי צוות שלקחו חלק במבצע אותנזיה השתתפו גם במבצע ריינהרד (מבצע
להשמדת יהודי הגנרלגוברנמן במסגרתו הוקמו מחנות ההשמדה טרבלינקה, בלז'ץ וסוביבור,
ולבסוף בהשמדתם של כמיליון יהודים במחנה השמדה אושוויץ בירקנאו. וכמו במבצע
אותנזיה, כך גם מטרתו של הפיתרון הסופי הייתה יצירתה של חברה טהורה מבחינה גזעית.

שיעור 4: אפרו-גרמנים

מטרות:

1. היכרות עם סיפורם של האפרו-גרמנים בגרמניה הנאצית
2. למידה של תופעות ותהליכים היסטוריים דרך סיפורים אישיים

מבנה השיעור:

1. רקע – אפרו-גרמנים לפני המלחמה
2. סיפורים אישיים
3. רדיפת אפרו-גרמנים בגרמניה הנאצית
4. סיכום

נספחים:

סיפור חייו של תיאודור מייקל
סיפור חייו של האנס מאסקוי

מהלך:

1. רקע - אפרו גרמנים לפני המלחמה

עוד לפני מלחמת העולם הראשונה היגרו לגרמניה כמה אלפי אנשים מאפריקה, אמריקה והקריביים. רבים מהם הגיעו מהקולוניות הגרמניות באפריקה. גרמניה, שלא רצתה בקיומה של אוכלוסייה גדולה של אזרחים שחורים במדינה, קבעה מדיניות הגירה נוקשה לנתיניה בקולוניות השונות.

מרביתם הגיעו לגרמניה כדי לרכוש מקצוע או כדי לעבוד. חלקם עבדו במופעים נצלניים שכונו "גני חיות אנושיים" בהם הוצגו לראווה. עם סיום המלחמה וההסכמים שבסופה, גרמניה לא החזיקה עוד בקולוניות שלה. לכן, רבים מהם נותרו בגרמניה וחיו ברפובליקת ויימאר.

אך מי שניצבו במוקד הרדיפה של השלטון הנאצי היו "ממזרי הריין". לאחר מלחמת העולם השנייה, בעקבות חוזה ורסאי, נכבש חבל הריין שבגרמניה ע"י בעלות הברית. צבא צרפת. כ-25,000 חיילים הוצבו באזור, מתוכם כ-5,000 חיילים מהקולוניות הצרפתיות. הגעתם של חיילים אפריקאים לגרמניה עוררה בהלה בקרב אזרחים רבים, שהגיעה לשיאה כאשר נכנסו למערכות יחסים עם נשים גרמניות והביאו לעולם צאצאים מעורבים. לחיילי הצבא הצרפתי האפריקאים ולנשים גרמניות נולדו בין 600 ל-800 ילדים, שזכו לכינוי "ילדי ריינהרד" או "ממזרי הריין". צאצאים אלו כונו בגרמנית "מישלינג", בני תערובת, מונח שהטיל אימה על הנאצים שדגלו בטוהר הגזע. היטלר תיעב במיוחד את אותם בני תערובת מחשש שיביאו לאובדן העם הגרמני, ובספרו מיין קאמפף שנכתב ב-1924 טען היטלר כי "היהודי הוא זה שהביא את השחורים לחבל הריין, כדי להרוס את הגזע הלבן".

אפרו-גרמנים התקשו למצוא עבודה, נשים גרמניות שנישאו לאפריקאים סבלו לעתים קרובות מנידוי חברתי ורבים מהם לא החזיקו באזרחות גרמנית, מה שהקשה עליהם ועל משפחתם להתערות בחברה הגרמנית מבחינה כלכלית, תרבותית ופוליטית.

יחד עם זאת, עם ההתעוררות התרבותית שהתרחשה ברפובליקת וויימאר, גבר העניין של החברה הגרמנית במוזיקה ובתרבות אפרו-אמריקאית, והדבר יצר הזדמנויות חדשות עבור אפרו-גרמנים להשתלב בחיי התרבות הגרמניים.

- **מה מצבה החברתי של הקהילה האפרו-גרמנית ערב עליית הנאצים לשלטון?**
- **איך מצב זה עשוי להשפיע על הרדיפה של קהילה זו?**
- 2. סיפורים אישיים - מתחלקים לקבוצות קטנות (2-3 תלמידים בקבוצה). מחצית מהקבוצות קוראות את סיפור חייו של הנס מאסקוי, אפרו-גרמני שחי כילד בגרמניה הנאצית. הקבוצות האחרות קוראות את סיפורו של תיאודור ווניה מייקל, אפרו-גרמני נוסף שחי בגרמניה הנאצית (שני הסיפורים בנספחים). עונים בקבוצה על השאלות שבסיפור.
- לאחר מכן, כל זוג/שלישיה שסיימו חוברים לזוג/שלישיה שקראו את סיפורו של האדם השני. מספרים בקצרה את שני הסיפורים ועורכים ביניהם השוואה.
- **מה דומה בין הסיפורים ומה שונה ביניהם?**
- **מה ניתן ללמוד על האוכלוסייה האפרו-גרמנית מסיפורים אלו?**
- **מה ניתן ללמוד על החברה הגרמנית מסיפורים אלו?**
- **אילו אופנים של רדיפה אתם מזהים בסיפורים?**
- 3. רדיפת אפרו-גרמנים בגרמניה הנאצית - ערב עלייתו של היטלר לשלטון, חיו בגרמניה כ-25 אלף אפרו-גרמנים רשומים. עם עליית הנאצים לשלטון, החרף מצבה של הקהילה האפרו-גרמנית. הגזענות והיחס ממנו סבלו בשנות וויימאר החמירו כאשר אלו הפכו לרדיפה שיטתית ע"י המשטר. הנאצים סברו כי בני התערובת נחותים מבחינה גזעית, ולפיכך מהווים סכנה לעם הגרמני.
- אפרו-גרמנים נרדפו תחת המשטר הנאצי בדרכים שונות, והופלו במגוון תחומי חיים.
- תעסוקה - בשנת 1933 חוקק החוק לשיקום שירות המדינה המקצועי. החוק קבע כי אין להעסיק בשירות המדינה ובתפקידים ציבוריים אנשים שאינם ארים.
- **כיצד הדרה ממקומות עבודה משרתת את השלטון בשמירה על טוהר הגזע?**
- זוגות מעורבים - בשנת 1935 חוקקו חוקי נירנברג. החוק לאזרחות הריך קבע כי רק בעלי דם גרמני יוכלו להיות אזרחי הרייך, וכך גם אפרו-גרמנים שהיו בעלי אזרחות, איבדו את אזרחותם ואת הזכויות הנלוות אליה. החוק להגנת הכבוד והדם הגרמני אסר על נישואי

תערובת, וכך הפכו נישואים מעורבים לבלתי חוקיים. זוגות מעורבים, כאלו שנישאו טרם החקיקה או כאלו שלא נישאו, סבלו מהתנכלות חברתית ושלטונית.

חינוך והשכלה - ילדים למשפחות אפרו-גרמניות סבלו לעתים קרובות מהשפלה בבתי הספר במסגרת לימודי תורת הגזע, והיו שסולקו או נדחו ממסגרות הלימוד, תחילה ביוזמת בית הספר. בשנת 1941 החליט השלטון לסלק באופן רשמי תלמידים אפרו-גרמנים וצוענים מבתי הספר הציבוריים.

• **כיצד לדעתכם יושפעו אפרו-גרמנים מהדרכת ממוסדות החינוך? וכיצד לדעתכם יושפעו גרמנים ארים ממהלך זה?**

סירוס ועיקור - במהלך שנות ה-30 תוכננה תוכנית סודית ע"י הגסטפו לעיקורם של ילדי הריינלנד. בגרמניה הנאצית עוקרו אזרחים רבים, בין השאר תחת "החוק למניעת צאצאים עם מחלות תורשתיות". אך במקרה של האוכלוסייה האפרו-גרמנית לא היה לרוב בסיס חוקי של ממש לעיקורם. לכן, הופעל לחץ על משפחותיהם להסכים לתהליך. לפחות 385 ילדים ונוער עוקרו וסורסו עד שנת 1937 על ידי רופאים. במהלך המלחמה עוקרו בכוח אפרו גרמנים נוספים בגרמניה, לעיתים ללא כל בסיס חוקי. בעיקר נערים ונערות שחורים ומעורבים עוקרו וסורסו במסגרת עיקורים אלו, משום שהיו בוגרים יותר והנאצים האמינו שהם נכנסים לתקופת ההתבגרות, או כבר פעילים מינית. מטרת העיקור והסירוס הייתה למנוע מבני התערובת להוליד את הדור הבא. בדרך זו קיוו הנאצים לחסל את האוכלוסייה האפרו-גרמנית.

• **מדוע לדעתכם רופאים מסכימים לשתף פעולה עם הליך זה?**

מעצרים ומחנות ריכוז - במחנות הריכוז ניתן היה למצוא גם אסירים אפרו גרמנים. זו לא הייתה קטגוריית אסירים במחנות, ולא היה בסיס חוקי למעצרים של אפרו-גרמני על בסיס גזעי בלבד. ואולם, במקרים רבים של מעצרים של אפרו-גרמנים היה זה גורם תורם. ברישומים רשמיים שונים ניתן למצוא את מוצאם של העצורים כסיבת מעצר משנית.

• **מה ניתן להבין מכך על שיטת המעצרים בגרמניה הנאצית?**

• **כיצד לדעתכם עיצבה המדיניות הנאצית את התפיסה החברתית כלפי אפרו-גרמנים?**

4. **סיכום -** חלקה של האוכלוסייה השחורה באוכלוסייה הכללית בגרמניה היה קטן מאוד, ויחד עם זאת סבלה מגזענות עוד לפני עלייתה של המפלגה הנאצית לשלטון. המפלגה הנאצית, שדגלה בטוהר הגזע, השתמשה בדעות הקדומות ובגזענות הקיימות בחברה הגרמנית כלפי אפרו-גרמנים, והפכה אותן להדרה ממוסדת שפגעה באפרו-גרמנים בכל תחומי החיים.

נספחים:

תיאודור ווניה מייקל

תיאודור ווניה מייקל (Theodor Wonja Michael) נולד בברלין בשנת 1925. אביו הגיע לגרמניה מקמרון ואמו הייתה גרמניה.

אביו של מייקל עבד ב"גן חיות אנושי". הרעיון מאחורי מופעים גזעניים אלו היה להציג לראווה בגני חיות לא רק בעלי חיים, אלא גם בני אדם מהקולוניות הרחוקות שגולמו לעתים ע"י שחקנים.

כמו אביו, גם מייקל נדרש כבר כילד קטן לגלם "אפריקאי טיפוס" במופעים אלו. הוא מתאר את החוויה כמשפילה - "אנשים היו מריחים אותי כדי לבדוק אם אני אמיתי, ודיברו איתי בגרמנית שבורה או באמצעות סימנים", סיפר בראיון.

עם מותה של אימו כשהיה בן שנה, קבע בית המשפט כי האב לא יכול לגדל את ארבעת ילדיו כראוי. מפעילי "גן החיות האנושי" הפכו לאפוטרופוס הרשמי של מייקל ושל אחיו. הוא מספר כי העניין היחיד שהיה למפעילי "גן החיות" בו ובאחיו היה בעבודתם.

לאיזה יחס זוכה מייקל מהחברה הגרמנית?

לאיזה יחס הוא זוכה מהשלטונות הגרמניים?

למייקל היו חברים לבנים, אך מציאות חייו השתנתה עם עלייתו של היטלר לשלטון. תחילה הוא לא הורשה להצטרף ל"נוער היטלר", וכשסיים את לימודיו בבית הספר היסודי הוא לא הורשה להמשיך וללמוד במערכת החינוך הגרמנית.

את תקופת השלטון הנאצי צלח כשנמנע מצרות והשתדל שלא להתבלט - מה שהיה בלתי אפשרי, כיוון שהיותו אפרו-גרמני הייתה ניכרת לעין. הוא נמנע מקשרים עם נשים לבנות משום שידע שקשרים כאלו יביאו לענישתו. דבר נוסף שסייע לו לעבור את שנות המשטר הנאצי הוא תפקידו כשחקן בשירות משרד התעמולה - מייקל לוהק למעל 100 סרטים ששיבחו את תקופת הקולוניאליזם הגרמני.

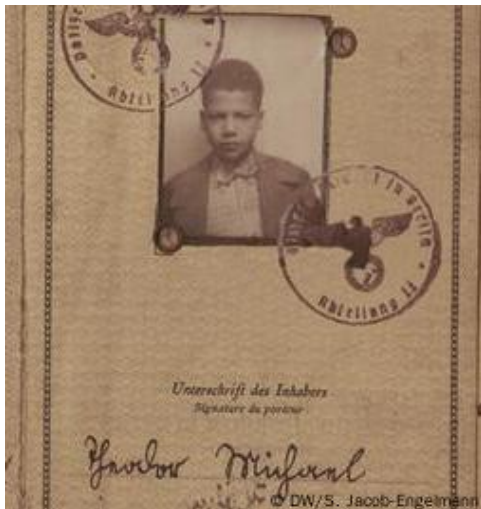
גם לפני עליית הנאצים סבלו אפרו-גרמנים מגזענות - מה משתנה עם עליית הנאצים לשלטון?

מהי חוויית החיים של אפרו-גרמני כמו מייקל תחת המשטר הנאצי?

איך מייקל מצליח לעבור את תקופת השלטון הנאצי? מה המחירים שהוא משלם על אופן ההתמודדות שלו?

עם תום המלחמה המשיך מייקל לחשוש מגזענות ולנסות להסתתר מעין הציבור והשלטונות הוא רצה להגר לארצות הברית, אך לא נותרו מכסות הגירה והוא נאלץ להישאר בגרמניה. הוא סיים את לימודיו התיכוניים ועבד כעיתונאי, שחקן ומדבב. שירות המודיעין הפדרלי של מערב גרמניה הציע למייקל לעבוד כמומחה לנושא אפריקאים. לקח לו זמן רב להחליט אם להסכים, בגלל היחס שספג מהשלטונות הגרמניים.

אילו יתרונות ואילו חסרונות יהיו להחלטתו של מייקל אם יסכים? ואם יסרב?

כיצד לדעתכם עליו לפעול?

לבסוף הסכים מייקל, בידיעה שכך יוכל לפתוח דלתות לדורות הבאים של אפרו-גרמנים. כך
הפך ב-1971 לפקיד הפדרלי השחור הראשון בשירות הציבורי בגרמניה. מייקל נפטר בגרמניה
בשנת 2019, בגיל 94.

הנס מאסקוי

הנס-יורגן מאסקוי נולד ב-1926 לאם גרמנייה ולאב ליברי. מאסקוי היא נכדו של מומולו מאסקוי, הקונסול הכללי של ליבריה בגרמניה באותה תקופה.

בילדותו לא הכיר מאסקוי ילדים אפרו-גרמנים נוספים והוא ראה בעצמו גרמני לכל דבר. עם עליית הנאצים לשלטון, מאסקוי ראה בהצטרפות לנוער היטלר (תנועת הנוער הנאצית) דבר מלהיב ומרגש, כמו ילדים רבים אחרים. אך בקשתו להצטרף לתנועה נענתה בדחייה ובזלזול.

- כיצד חוויית דחייה זו עשויה להשפיע על ילד אפרו-גרמני?

- כיצד היעדרם של ילדים לא-ארים ממסגרות החינוך השונות עשויות להשפיע על ילדים ארים ועל תפיסת עולמם?

לאחר חקיקתם של חוקי נירנברג ב-1935, מאסקוי שסוג כלל-ארי לא יכול היה להמשיך בלימודיו המקצועיים ונאלץ לעבוד כעובד מזדמן.

למרות שיחסים בין ארים ללא-ארים היו אסורים על פי חוק, מאסקוי קיים מערכת יחסים עם אישה ארית. הם נאלצו לשמור על מערכת היחסים שלהם בסוד, במיוחד משום שאביה של האישה היה חבר בס"ס, והיו נפגשים רק בערבים. יום אחד נעצר מאסקוי ע"י חבר הס"ס, הזרוע המודיעינית של הס"ס. מאסקוי נלקח לתחנת המשטרה, שם זוהה ע"י אחד השוטרים. על סמך הכרותם מאסקוי שוחרר והתיק נגדו נסגר.

- על אילו תחומים בחייהם של אפרו-גרמנים משפיע השלטון הנאצי?

- מה עשויה להיות חוויית החיים של אפרו-גרמני באותן שנים?

לאורך שנות השלטון הנאצי הוא ספג גזענות, נמנע ממנו לקבל אזרחות ונשללה ממנו האפשרות לשרת בצבא גרמניה. כל זאת ייצר תסכול רב אצל מאסקוי, ועם התבגרותו החל מאסקוי לשנוא את היטלר ואת הנאציזם.

לאחר שבעלות הברית כמעט והחריבו את המבורג, הוא חבר למשפחתו של ראלף ג'ורדנו, יהודי למחצה שהשתייך ל"נערי הסווינג" - חובבי ג'אז וסווינג מחרתניים (סווינג וג'אז נאסרו בגרמניה הנאצית משום שנחשבו ל"אמנות מנוונות"). משפחת ג'ורדנו, ששרדה את המלחמה במחבוא, סייעה למאסקוי ולאמו למצוא מרתף להימצא בו אחרי ששכונתם נהרסה.

- כיצד עשויים חברי שתי קבוצות נרדפות בגרמניה הנאצית להרגיש זה כלפי זה?

לאחר המלחמה אביו של מאסקוי הציע לו מקום מגורים בליבריה, אך למרות האפשרות שניתנה לו לברוח מאירופה שלאחר המלחמה הוא סירב. בשנת 1950 היגר לארצות הברית, שם שירת בצבא האמריקאי והפך לאזרח המדינה. הוא עבד כעיתונאי בארצות הברית, ובשנת 2013 נפטר בגיל 87 כשלו שני בנים.

שיעור 5: סיכום - הקורבנות הלא יהודים של הנאצים

מטרות:

1. סיכום הלמידה במערך
2. היכרות עם סיפורן של קבוצות שלא נלמדו במסגרת הערכה
3. שיח על זיכרון השואה בישראל

מבנה:

1. פתיחה
2. עבודה בקבוצות - השוואה בין מקרי רדיפה של קבוצות שונות
3. דיון בכיתה
4. זיכרון השואה בישראל
5. סיכום

נספחים:

תקצירים של רדיפת מתנגדי משטר, א-סוציאליים, צוענים, עדי יהוה, הומוסקסואלים, בעלי מוגבלויות, אפרו-גרמנים

מהלך:

1. פתיחה - במהלך הערכה למדנו על קבוצות שונות שנרדפו על ידי המשטר הנאצי. כל קבוצה נרדפה ע"י המשטר באופן מעט שונה, שהושפע בין השאר מהמניעים לרדיפתה ומאופייה של הקבוצה. כדי להבין את ההבדלים בין רדיפתן של הקבוצות השונות, וגם את המכנים המשותפים ואת הקו המחבר ביניהן, נערוך השוואה בין הקבוצות השונות.
2. מתחלקים ל-4 קבוצות קטנות. כל קבוצה קוראת תקציר על רדיפתן של שתי קבוצות (ניתן לקרוא גם על קבוצות שלא נלמדו במסגרת הערכה - הזו וגם על אלו שכן). ועורכת השוואה בעזרת הכרטיסייה.

- מדוע נרדפה כל אחת מהקבוצות?
- כיצד נרדפה כל אחת מהקבוצות?
- מצאו הבדל אחד בין סיפורי שתי הקבוצות.
- מצאו מכנה משותף אחד בין סיפורי שתי הקבוצות.

3. אוספים את התשובות על הלוח.

שאלות לדיון:

- באילו הבדלים הבחנתם? מה אפשר ללמוד מהיחס השונה שניתן לכל קבוצה?

- באילו מכנים משותפים הבחנתם? מה ניתן ללמוד מכך על יחס המשטר הגרמני למיעוטים במדינה ולאזרחיו בכלל?

- איך התאפשרה רדיפה של קבוצות רבות כל כך על ידי המשטר?

4. זיכרון השואה בישראל -

קוראים את מה שכתב שמעון ויזנטל על הקורבנות הצוענים של הנאצים. ויזנטל היה ניצול שואה שהקדיש את חייו לאיסוף מידע על פושעי מלחמה נאצים והבאתם לדין.

"יש יהודים ששכחו שהם ניצולי אסון שפקד גם עם אחר בהיקף נרחב כמעט באותה המידה, עם שעד היום הם נוטים לראותו מתוך דעה קדומה – הצוענים. העולם כולו יודע על רצח שישה מיליוני יהודים, העולם כולו מדבר על הטרגדיה של העם היהודי אבל איש כמעט אינו יודע שלפי הערכות, כחצי מיליון צוענים הושמדו גם הם. הנאצים היו משמידים בגז שישה מיליוני צוענים בלי כל קושי, אילו רק היו צוענים כה רבים. באסון שניחת עליהם היה מצב הצוענים זהה למצבם של היהודים. [...] אשר לי, רק בשנות השישים המוקדמות התחלתי להתעניין ביתר עומק בטרגדיה של הצוענים. הייתי עצור עם צוענים במחנות שונים ולכן ידעתי על גורלם, אבל בתחילה, באופן טבעי, גורל העם שלי העסיק אותי יותר. רק לאחר זמן התחלתי לעסוק באופן יזום באיסוף מסמכים של הרייך השלישי שנגעו לצוענים.

... אך למרבה הצער, אין שום ספק שאנו היהודים, ובכלל זה ניצולי שואה יהודים, לא הפגנו כלפי הצוענים את ההבנה או האהדה שהם זכאים להן כאחים לצרה. [...] במשך עשרות שנים לא היה כל זכר לצוענים בנאומים שנישאו במחנות הריכוז או בטקסים לציון המלחמה; רק לאחר זמן הוקדשו להם משפטים ספורים. [...] ובכל זאת, יש לנו כל כך הרבה חוויות משותפות: הסינטי והרומה, כמונו, מפוזרים בין העמים האחרים, כמונו הם מוקפים באלפי דעות קדומות מושרשות היטב, וכמונו, הקץ לסבלם עדיין לא בא. אושוויץ חקוקה בהיסטוריה שלהם בדיוק כפי שהיא צרובה בשלנו. פרשנויות מודרניות למושג "אומה/עם" מפרטות "גורל משותף" כאחד התבחינים המהותיים ביותר. במובן זה אני מרגיש קשר עם כל צועני שעבר את זוועות אושוויץ."

- על אילו קווי דמיון בין הצוענים והיהודים מצביע ויזנטל?

- איזו ביקורת הוא מביע בקטע?

- כניצול שואה, שמעון ויזנטל מתאר תחושה של שותפות גורל עם הצוענים. האם לדעתכם שותפות גורל זו עם קורבנות אחרים של הנאצים שייכת לעם היהודי בכלל, או רק לניצולי שואה שעברו בעצמם דברים דומים?

- האם העיסוק שלנו כישראלים בנושא הקורבנות הלא-יהודים צריך להיראות אחרת משאר העולם? האם יש לנו תפקיד שונה משל שאר העמים ביחס להנצחתם?

5. סיכום - חוזרים ליר"ל (יודע, רוצה לדעת, למדתי) שכתבו התלמידים במחברת בפתחת המערך. מוסיפים את החלק האחרון - מה למדתי על רדיפת הקורבנות הלא-יהודים של הנאצים. משתפים בכיתה.

א-סוציאליים

המונח "א-סוציאליים" הוא מונח רחב שתיאר אנשים שלא הצליחו לקיים אורח חיים "רגיל" ולהשתלב בצורה תקינה בחברה. הגדרה זו הייתה רחבה ומעורפלת, וכללה תחתיה מגוון של אנשים שאורח חייהם חרג מן המקובל ומן הראוי בעיני המשטר הנאצי. קבוצת הא-סוציאליים הייתה קבוצה מלאכותית, שחבריה מעולם לא בחרו להגדיר את עצמם כחלק ממנה. תווית זו הוצמדה אליהם על ידי השלטון, בניסיון לייצר חברה "ארית" ממנה ניסו לדחוק את מי שלא התאימו לאידיאל החברתי הנאצי, ולא היו יצרניים מספיק עבור המדינה. מונח זה היה בשימוש עוד לפני 1933, ועליית הנאצים לשלטון החמירה את מצבם של מי שסווגו ככאלה.

הרעיון שהוביל לסיווגים של הא-סוציאליים ולרדיפתם הוא ה-"Volksgemeinschaft" - "קהילת העם" או "שותפות העם". רעיון זה כפי שנתפס בגרמניה הנאצית היה ליצור חברה אידיאלית מהבחינה החברתית והגזעית, המורכבת מקבוצה של אנשים שזוהו כ"טהורים" ו"נאמנים" לפי הקריטריונים ה"אריים" של המשטר הנאצי. את אותם א-סוציאליים, שלא עלו בקנה אחד עם החזון הנאצי של "קהילת עם", היה צורך לדחוק מן החברה באופן פעיל. המפלגה הנאצית לא ראתה את עיקר תפקידה בתור דאגה לרווחת הפרט, אלא חיזוקה של אותה "קהילה לאומית".

הראשונים להירדף כא-סוציאליים היו הקבצנים והמובטלים. הם נכנסו תחת הקטגוריה "משתמטים מעבודה" והוצגו כמטרד לציבור. גם פושעים מסוימים, בעיקר מתחום עבירות הרכוש, סווגו לעתים כא-סוציאליים. בשנת 1938 ערכה המשטרה מבצע במסגרתו תפסה כ-8,000 "משתמטים מעבודה", ונשלחו למחנות ריכוז או למעצר. יחד איתם נעצרו כמה אלפי יהודים שסווגו עקב עבירות קלות כ"א-סוציאליים".

במחנות הריכוז, האסירים הא-סוציאליים סומנו בטלאי שחור. חלק מהקבוצות אחרות שנכלאו במחנות היו מכנים משותפים על רקע חברתי, פוליטי או תרבותי שאיפשר להם להתאגד במידת מה, לכרות ביניהם בריתות ולסייע לחברי הקבוצה בדרכים שונות. זאת בניגוד לא-סוציאליים, שהיו אסופה של אנשים משולי החברה ללא מרכיבי זהות משותפים.

עם פרוץ המלחמה החמיר היחס לא-סוציאליים. גרמנים שאינם כשירים לגיוס לצבא הפכו ליעד רדיפה, ועצם כליאתם בבתי הסוהר נחשבה לבזבז כסף ולתקלה שיש לתקנה. ניתן היה לראות החמרה בענישת א-סוציאליים בבתי הדין ועלייה בפסקי דין מוות. בשנת 1942 הוחלט להעביר את כל הא-סוציאליים מבתי הכלא למחנות הריכוז, מה שהביא לעלייה בתמותתם.

בנוסף למי שסווגו כנטל או כסכנה לחברה אשר נגדם הופעלה מדיניות מוגדרת, הנאצים השתמשו בכותרת "א-סוציאליים" זו כדי לרדוף תופעות שונות שנתפסו בעיניהם כפסולות - כמו זנות וסירסור, נשים לסביות, ובכלל - מי שלא מצא חן בעיני המשטר.

גם לאחר המלחמה דבקו בתווית זו דעות קדומות שהקשו על נפגעי המשטר ה"א-סוציאליים" להתאגד ולהילחם עבור הכרה ופיצוי. מדובר היה באנשים שלעתים קרובות היו גם כן בשולי החברה ו/או במעמד כלכלי נמוך, מה שהקשה עליהם להיאבק עבור תיקון. תחת הגדרה זו נכנסו גם אנשים שבהחלט יכלו להשתלב בחברה, והדבר נמנע מהם עקב סיווגם כא-סוציאליים. דבר נוסף שהיווה קושי בקבלת הכרה היה הגדרתם של קורבנות הנאצים. מכיוון שהגדרתם של הא-סוציאליים הייתה מעורפלת ורחבה, הם לא זכו להכרה כקבוצה בפני עצמה שנפגעה בידי המשטר הנאצי. רק בשנים האחרונות זכתה קבוצת הא-סוציאליים להכרה כקבוצה שנפגעה. הא-סוציאליים הוכרו כקורבנות גם על רקע גזעי, כיוון שהתכוונות שיוחסו להם נחשבו תורשתיות ומולדות לכאורה.

צוענים (בני הרומה)

הצוענים הם עם נוודים שמקורו בצפון הודו. הצוענים מורכבים משבטים ואומות שונות, שהעיקריות מביניהן הן הרומה והסינטי. לאורך השנים שמרו הצוענים על שפתם ועל תרבותם המסורתית. הם עסקו באופן מסורתי במלאכות שונות, וחלקם עסקו גם באמנויות הבמה. מתחילת המאה ה-20 חלה ירידה במספר הצוענים שחיו חיי נוודות, ומרביתם עברו לחיות ביישובי קבע. מאז הגעתם לאירופה סבלו הצוענים מאפליה ומדעות קדומות בגלל אורח חייהם הנוודי ושונותם התרבותית, וכבר בשנת 1899 הקימה המשטרה בגרמניה את המשרד לענייני צוענים במינכן, כדי לתאם את הפעולות המשטרתיות נגד הצוענים.

עם עליית הנאצים לשלטון, החמיר מצבם של הצוענים בגרמניה. הצוענים סווגו כא-סוציאליים (הגדרת המשטר למי שאורח חייהם לא מתאים לחברה הגרמנית הנאצית). הנאצים סברו כי אורח החיים הצועני הוא גזעי וביולוגי, ולפיכך לא ניתן לשינוי. כדי להוכיח זאת "מדעית", מונה למשימה הפסיכיאטר רוברט ריטר. ריטר טען שהסינטי הם ארים במקור, משום שהגיעו מהודו (המונח "הגזע הארי" תיאר במקור גזע קדום שפלש מהודו לאירופה) ואותם רצה להמשיך לחקור ולהעניק להם זכויות מסוימות, כמו חופש תנועה מוגבל. לטענתו, בניגוד לסינטי בני הרומה הם בני תערוכת. אותם הציע לכלוא ולעקר בכפייה. בפועל, גורלם של הסינטי והרומה היה דומה.

בשנת 1933 חל עליהם החוק למניעת צאצאים עם מחלות תורשתיות. בינואר 1936 הורחבו חוקי נירנברג וחלו גם על הצוענים, שהוגדרו כגזע נחות. כמו כן, חלק עליהם החוק נגד "פושעים מקצועיים". בעקבות חוקים אלו, נשלחו צוענים רבים לעיקור וסירוס. זמן קצר לפני פתיחת המשחקים האולימפיים בברלין בקיץ 1936, הורתה המשטרה על מעצרים והעברתם של כל בני הרומה והסינטי בברלין אל מחנה מרצאן בפאתי העיר, שהוקם במיוחד עבור גירושם מהעיר. מחנות אזוריים כאלו הוקמו ברחבי גרמניה בשנים 1935-1938, והפכו בהמשך למחנות עבודה בכפייה. מחנות אלו היוו תשתית מקדימה לרצח העם הצועני - מהם יישלחו צוענים רבים למחנות הריכוז ולהשמדה. צוענים רבים נשלחו גם למחנות ריכוז בשנות השלושים תחת סיווגם כ"א-סוציאליים" או כעבריינים. הם סומנו בדרך כלל במשולש שחור, סימוןם של הא-סוציאליים.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, הסלימה רדיפתם של הצוענים בידי המשטר. במאי 1940 גורשו כ-2,500 בני רומה למחנות עבודה במחוז לובלין. התנאים במחנות העבודה היו קטלניים, ולא ידוע מה עלה בגורלם של מי ששרדו את המחנות - סביר שנשלחו אל מותם במחנות ההשמדה. בסתיו 1941, נשלחו 5,000 בני רומה מאוסטריה לגטו לודז'. הם שוכנו במתחם מבודד בתוך הגטו, שם סבלו מתנאי המחיה הקשים ורבים מהם מתו ממחלת הטיפוס. בתחילת שנת 1942 הוצאו להורג בני הרומה שנותרו בגטו באתר ההשמדה חלמנו.

לצד שליחת הצוענים למחנות ההשמדה, הצוענים בני הרומה והסינטי גורשו לאושוויץ בירקנאו החל מפברואר 1943 "למחנה משפחות הצוענים". כ-23 אלף צוענים שהו במחנה בתנאים תת אנושיים. מספרם הלך ופחת עקב רעב וניסויים רפואיים שבוצעו בהם. ב-2 לאוגוסט 1944 חוסל "מחנה הצוענים", וכ-3,000 הצוענים שנותרו במחנה נשלחו לתאי הגזים. חיסול "מחנה משפחות הצוענים" באושוויץ מביא לשיאו של רצח העם הצועני, ולמותם של כחצי מיליון צוענים סינטי ורומה תחת הרייך השלישי.

באזורי הכיבוש הגרמני, מצבם של בני הרומה השתנה ממדינה למדינה. במספר מדינות השלטונות הגרמניים שלחו את בני הרומה לעבודות כפייה או בגרמניה, או לעבודות כפייה או השמדה בפולין. במקומות אחרים נרצחו ע"י כוחות גרמניים, או ע"י השלטון המקומי. במדינות אחרות סבלו מאפליה, אך לא נרצחו באופן שיטתי.

לאחר המלחמה, הצוענים ממשיכים לסבול מאפליה ברחבי אירופה. אותן דעות קדומות מהן סבלו מובילות לאפליה גם לאחר המלחמה. תחילה הם לא הוכרו כנפגעי הנאצים, ורק בשנת 1982 גרמניה הכירה בבני הרומה כנפגעי הנאצים וברצח העם שעברו.

עדי יהוה

עדי יהוה היא קבוצה דתית שקמה בארצות הברית בסוף המאה ה-19, ונקראה תחילה "חוקרי מקרא" או "תלמידי מקרא", וכך גם כונו ע"י הרשויות הגרמניות לפני השלטון הנאצי ובמהלכו. קבוצה זו יצאה מהנצרות אך איננה חלק ממנה, ומתנגדת לחלק מהאמונה הנוצרית ולמנהגיה.

עדי יהוה הוא ארגון בינלאומי המורכב מבני עמים שונים ברחבי העולם, שמשתייכים לאגודה בינלאומית. מתוכם חיו בגרמניה בתחילת שנות ה-30 25,000-30,000 עדי יהוה מתוך אוכלוסייה של כ-65 מליון - קבוצה קטנה מאוד באוכלוסייה. עוד לפני עליית הנאצים לשלטון נתקלה קבוצה זו בהתנגדות מצד גורמי דת נוצריים שונים, אך היא יכלה להתקיים ולקיים פעילות דתית הודות לחופש הדת שהעניקה החוקה הגרמנית.

עדי יהוה מאמינים כי כל בני האדם נבראו שווים - מה שעומד בניגוד גמור לאידאולוגיה הנאצית. בשל אמונתם הניטרלית מבחינה פוליטית וצבאית, הם לא משתתפים במלחמות ובסכסוכים על רקע לאומי, גזעי וכו', ומסרבים להשתמש בכל צורה של אלימות או הפעלת כוח פיזי. כך שההתנגשות בין המשטר הנאצי לעדי יהוה הייתה מיידית ובלתי נמנעת.

כבר ב-1933 החלו להירדף עדי יהוה ע"י המשטר הנאצי. עיקר רדיפתם הייתה בשל סירובם להשתתף בבחירות, להצטרף למפלגה הנאצית, להצדיע במועל יד ולשלוח את ילדיהם לתנועות הנוער הנאציות. תחת "הצו להגנת העם והמדינה", ששלל זכויות יסוד רבות וביטל למעשה את חוקת ויימאר, הוטלו מגבלות רבות על עדי יהוה - ספרות של עדי יהוה הוחרמה והחזקתה נאסרה, ובשריפת הספרים בשנת 1933 נשרפה גם ספרותם המקראית, והתכנסויותיהם נאסרו.

עדי יהוה נרדפו גם כלכלית - הם נאלצו לעזוב את משרותיהם במגזר הציבורי ולאחר מכן גם במגזר הפרטי, הוחרמו מהם נכסיהם הכלכליים ונשללו מהם זכויות כלכליות שונות. תהליכים אלו גרמו לאבטלה ועוני בקרב עדי יהוה. צעדים ננקטו גם כלפי ילדיהם של עדי יהוה - הם הופרדו לעתים מהוריהם ונשלחו למוסדות לנוער מתקן או לבתי נאציים כיוון שהוריהם סירבו לחנך אותם ברוח הנאציזם.

החל משנת 1933 עדי יהוה נעצרו ונשלחו למעצרים ולמחנות ריכוז. לאורך כל שנות השלטון הנאצי, כמחצית מ-20,000 העדים שנותרו פעילים נידונו לתקופת כלשהי של מאסר בכלא או במחנות הריכוז. במחנות סומנו עדי יהוה במשולש סגול. לפי ההערכות, כ-1,400 מתו במחנות ובבתי הכלא, או נידונו למוות ע"י בית משפט צבאי בשל סירובם לשרת בצבא.

לעדים ניתנה אפשרות לחתום על תצהיר ויתור על אמונתם, אשר בתמורה לו יכלו להשתחרר ולהינצל מרדיפת המשטר. למרות האפשרות להציל את עצמם, רק מעטים מהם חתמו על התצהיר ונשארו נאמנים לדתם גם במחיר של רדיפה, כליאה ואף מוות.

עפ"י פקודה, במחנות הריכוז מבודדים את עדי יהוה כדי להחליש את התנגדותם וכדי למנוע מהם להפיץ את תורתם. חרף הנסיונות לבודד את העדים, פעילותם הדתית המשיכה להתקיים במחנות באופן מחתרתי. חלק מעדי יהוה סירבו לשתף פעולה עם הסממנים הצבאיים בשגרת המחנה, וגם כאסירים סירבו להתגייס לצבא. יחד עם זאת, עדי יהוה נחשבו לאסירים "נוחים" יחסית - בשל אמונתם הם לא ניסו לברוח ולא ניסו להתעמת באופן פיזי עם שומריהם. לכן נעשה בהם שימוש לתפקידים כמו עבודות בבתי הסגל הגרמני במחנות, והם קיבלו אישורי יציאה מהמחנה ללא ליווי לצורך עבודות שונות.

אמונתם הדתית שהביאה עליהם את רדיפתם, הביאה אותם גם לפעול נגד הנאצים ולסייע לאסירים אחרים במחנות. לאורך כל שנות השלטון הנאצי הפיצו עדי יהוה מסמכים שונים ובהם מידע על מעשי הנאצים ועל המתרחש במחנות הריכוז. על פי עדויות שונות ניתן לראות כי עדי יהוה סייעו לא פעם לאסירים מקבוצות שונות ומלאומים שונים. 19 מהם הוכרו כחסידי אומות עולם.

הומוסקסואלים

כבר ב-1871 נחקק בגרמניה סעיף 175 שאסר על קיום יחסים מיניים בין שני גברים. עד עליית הנאצים לשלטון, הסעיף נאכף באופן רופף.

תקופת רפוליקת ויימאר הביאה איתה תהפוכות פוליטיות ומחסור כלכלי, אך גם פריחה וחופש תרבותיים. מגמות של חופש ומתירנות הופיעו בחברה הגרמנית, ומין ומיניות הפכו למרכזיים בשיח הציבורי ובתרבות. המאבק להפיכת יחסים הומוסקסואליים לחוקיים צבר תאוצה וזכה לתמיכה ציבורית. באקלים חברתי ותרבותי זה, קהילות הומוסקסואליות נוצרו והתפתחו באופן חסר תקדים. להט"ב רבים בחרו להצהיר על עצמם ככאלה, ותרבות של ארגונים, עיתונות ומועדונים גאים שגשגה בברלין ובערים הגדולות. מציאות זו הפכה את ברלין למוקד משיכה להומוסקסואלים מרחבי העולם. יחד עם זאת, הייתה קיימת בחברה הגרמנית התנגדות לתרבות החופשית והמתירנית של רפובליקת ויימאר ולהומוסקסואלים - בין השאר של המפלגה הנאצית, שטרם עלתה אז לשלטון.

הנאצים ראו בתרבות של רפובליקת ויימאר תרבות מנוונת, והתנגדו לתרבות המינית המתירנית והחופשית של התקופה. לפי השקפת העולם הנאצית, ההומוסקסואלים הגרמנים הם "ארים" שנטייתם המינית פוגעת בחובתם לתרום לפיריון האומה הגרמנית. לכן, הנאצים הגדירו אותם כמי "שמזיקים לגוף האומה" וכתופעה שיש להילחם בה. עוד גרסו הנאצים, שהנטייה המינית של ההומוסקסואלים היא לא מולדת, אלא שמדובר בתופעה חברתית. ככזו, היא יכולה לגרום לכל אחד לשנות את נטייתו המינית. לפיכך, אפשר ורצוי "לחנך אותם מחדש" ולמנוע את התפשטות התופעה דרך עבודות פרך במחנות הריכוז.

הצעדים הראשונים שננקטו נגד הומוסקסואלים היו סגירה של עיתונים ומועדונים גאים. המכון לחקר המיניות של מגנוס הירשפלד נבזז ונסגר, ספריית המכון נשרפה באירוע שריפת הספרים בברלין. ברשימות המטופלים במכון שהוחרמו השתמשו הנאצים עבור "הרשימות הורדות" - רשימות שניהל הגסטפו של גברים שנחשדו בהומוסקסואליות. הנאצים תיקנו את סעיף 175, כך שיתייחס לכל סוג של מגע מיני (כולל נשיקות, חיבוקים, וכו'), ולא רק לקיום מוכח של יחסי מין. העונש על עבירה זו הוחמר - עד 10 שנות עבודות כפייה בכלא. בשנת 1936 הקים הימלר את "משרד הרייך המרכזי למלחמה בהומוסקסואליות והפלות", שהיה חלק מהמשרה ועבד עם הגסטאפו. הנאצים השתמשו בשיטות שונות כדי לעצור גברים הומוסקסואלים. נערכו פשיטות על מקומות מפגש הומוסקסואליים, מה שייצר הרתעה ופחד. במהלך חקירות של גברים שנתפסו, הם נאלצו לחשוף גברים הומוסקסואלים נוספים. נעשה שימוש גם בהלשנות - מכרים ובני משפחה דיווחו על קרוביהם כי חשדו בהם. לאורך שנות השלטון הנאצי, נעצרו כ-100,000 אזרחים שנחשדו כהומוסקסואלים.

בין 5,000 ל-15,000 אזרחים נכלאו במחנות הריכוז הגרמנים באשמת הומוסקסואליות. אסירים אלו סומנו במשולש ורוד, והיו בין הקבוצות המושפלות ביותר במחנה הריכוז - הן ע"י הסוהרים והן ע"י אסירים אחרים, מהם סבלו לעתים קרובות מאלימות פיזית ומינית. אסירים הומוסקסואלים קיבלו את העבודות הקשות והתובעניות ביותר, הוכו והושפלו בפומבי, ולעתים נעשו בהם ניסויים רפואיים. אסירים אחרים במחנה נמנעו לעתים קרובות מיצירת קשר עם אסירים הומוסקסואלים. קשרים חברתיים בתוך מחנות הריכוז היו צורך הישרדותי של ממש, ודבר זה פגע בסיכויי ההישרדות של הומוסקסואלים במחנות עוד יותר.

עם תום המלחמה שוחררו כל אסירי מחנות הריכוז, אך ההומוסקסואלים המשיכו להיחשב כפורעי חוק בגרמניה. סעיף 175 המשיך להתקיים, כך שאסירים שריצו את עונשם בגללו נשארו בכלא גם כשתמה המלחמה והתחלף השלטון. עקב כך, הם לא הוכרו כנפגעי הנאצים ולא זכו לפיצויים מממשלת גרמניה. רישומים הפלילי נותרו פוגע בהם בהמשך חייהם. סעיף 175 נמחק מספר החוקים בשנת 1994. עם ביטול הסעיף, הכירה ממשלת גרמניה בהומוסקסואלים כקורבנות והחלה לפצותם. באיחור של כמעט חמישים שנה, הודיעה גרמניה על חנינה כללית להומואים שהורשעו בתקופת השלטון הנאצי, וביקשה את סליחתם. גם במישור החברתי שנות הרדיפה המשיכו להשפיע על הומוסקסואלים, שהמשיכו לחוות אפליה, קושי תעסוקתי ובושה.

חולים ובעלי מוגבלויות

בסוף המאה ה-19 קמה ונעשתה פופולרית התנועה המדעית "אאוגניקה" - שפירוש שמה ביוונית "לידה טובה" או "מוצא טוב". תנועה זו שמה לעצמה למטרה להשביח את האנושות מבחינה גנטית.

על פי תאוריית האאוגניקה, תחלואי החברה המודרנית - מחלות נפש ואף בעיות חברתיות שונות מקורן בגנטיקה ולא בהשפעות סביבתיות. האאוגנים שמו לעצמם למטרה לזהות את הגורמים התורשתיים שמובילים לבעיות אלו ופוגעים במין האנושי, למנוע את הפצתם של הגנים ש"פוגעים" באנושות ולעודד את הפצתם של גנים "בריאים". תומכי האאוגניקה סברו כי על המדינה לעודד ילודה בקרב משפחות "בריות", ולצמצם את ילודתם של אנשים "נחותים" מבחינה גנטית. הם טענו שאם העם הגרמני לא ייצר יותר צאצאים "מתאימים", הוא יעמוד בפני הכחדה. הם טענו כי בעלי מוגבלויות מהווים נטל על החברה - הם אינם מביאים תועלת, ודורשים טיפול ומשאבים רבים ביחס לאזרח בריא. תנועה זו הלכה וצברה פופולריות, ובין תומכיה נכללו רופאים, חוקרים אקדמאיים ופקידי בריאות הציבור. בגרמניה זכה הרעיון לשם "הגיינה גזעית". רעיון זה היווה את הבסיס לתורת הגזע הנאצית.

אחד החוקים הראשונים שמחוקקים הנאצים עם עלייתם לשלטון, הוא "החוק למניעת צאצאים פגועים מבחינה תורשתית". מי שעקרו תחת החוק סבלו מטווח רחב של מחלות ומוגבלויות - מחלות נפש, אלכוהוליזם, פיגור שכלי, אפילפסיה, חירשות/עיוורון, דמנציה ועיוותים גופניים שונים. תחת החוק עוקרו גם אזרחים במצבים רפואיים קלים מאוד. בפועל אלפי אנשים בריאים נכנסו תחת קטגוריה זו, כיוון שסו מהמודל ה"ארי".

בשנת 1939 החל מבצע אותנזיה ("המתת חסד"). במסגרת מבצע זה, נרצחו חולים ובעלי מוגבלויות אזרחי גרמניה - כשנתיים לפני תחילתה של השמדת יהודי אירופה. הקורבנות הראשונים של המבצע היו ילדים ותינוקות. בקיץ של אותה שנה ניתנה הוראה לאנשי הרפואה - רופאים ורופאות, אחיות ומיילדות, לדווח על ילדים ועל תינוקות שהראו סימנים של מוגבלות פיזית. רופאים עודדו הורים להכניס את ילדיהם למוסדות רפואיים ברחבי גרמניה ואוסטריה, שם למעשה נרצחו. רובם נרצחו באמצעות מנת יתר של תרופות, או הרעבה. במהרה התרחב המבצע לרצח של מבוגרים בעלי מוגבלויות, במסגרת מבצע שזכה לשם 4-T. על מנת לרצוח את המבוגרים בעלי המוגבלויות, נבנו שישה אתרים לרצח בתאי גזים ברחבי גרמניה. צוות מיוחד, שכלל רופאים בעלי שם, נבחר למשימת איתור החולים. מטופלים שאותרו על ידם נלקחו לאחד מאתרי ההשמדה בגרמניה. תוך שעות מרגע הגעתם לאתרי ההשמדה הם נשלחו לתאי גזים ולאחר מכן נשלחו גופתם לשריפה. אפרם נשלח בכד למשפחות, יחד עם תעודת פטירה ומסמכים נוספים שמכילים סיבת מוות וחווות דעת פיקטיביות. למרות האמצעים שננקטו כדי לשמור על המבצע בסודיות, הדבר הפך במהרה לסוד גלוי ועורר התנגדות בציבור הגרמני. מחאות קמו בגרמניה נגד המבצע. בעקבות המחאות החליט היטלר לסיים את מבצע 4-T.

אך סיומו של מבצע 4-T לא עצר את מבצע אותנזיה כולו. רצח הילדים נמשך כבעבר, ובחודש 1942 חודשו הרציחות גם של מבוגרים. באמצעות מנת יתר או זריקות רעל — שכבר שומשו בהצלחה ב"אותנזיה" לילדים — החל לפעול המבצע בשלב זה בצורה חשאית יותר במגוון מוסדות ברחבי הרייך. מבצע אותנזיה נמשך עד ימי המלחמה האחרונים. מספר הנרצחים המוערך במסגרת מבצע אותנזיה כולו עומד על כ-250,000 בני אדם. האותנזיה היא תכנית ההשמדה הראשונה של הנאצים, ונמשכה זמן יותר מכל השמדה אחרת.

במובנים רבים, תוכנית אותנזיה הייתה "החזרה הגנרלית" למדיניות הרצח של הפיתרון הסופי. המפלגה הנאצית הרחיבה את ההצדקה האידיאולוגית להשמדתם של אנשים על בסיס "ביולוגי" גם להשמדתם של יהודים וצוענים על רקע גזעי. בתכנונו של הפיתרון הסופי נעשה שימוש בשיטות ההשמדה ושריפת הגופות של מבצע אותנזיה ו-4-T, ואנשי צוות שלקחו חלק במבצע אותנזיה השתתפו גם בהשמדתם של יהודים במחנות. וכמו במבצע אותנזיה, כך גם מטרתו של הפיתרון הסופי הייתה ליצור חברה טהורה מבחינה גזעית.

אפרו-גרמנים

לאחר מלחמת העולם הראשונה בעקבות חוזה ורסאי, נכבש חבל הריין שבגרמניה ע"י בעלות הברית. מבין החיילים שהוצבו באזור, כ-5,000 חיילים הגיעו מהקולוניות הצרפתיות באפריקה. הגעתם של חיילים אפריקאים לגרמניה עוררה בהלה בקרב השלטונות ובקרב אזרחים רבים, שהגיעה לשיאה כאשר נכנסו למערכות יחסים עם נשים גרמניות והביאו לעולם צאצאים מעורבים. לחיילי הצבא הצרפתי האפריקאים ולנשים גרמניות נולדו בין 600 ל-800 ילדים, שזכו לכינוי "ילדי ריינהרד" או "ממזרי הריין". צאצאים אלו כונו בגרמנית "מישלינג", בני תערובת, מונח שהטיל אימה על הנאצים שדגלו בטוהר הגזע. היטלר תיעב במיוחד את בני התערבות מחשש שיביאו לאובדן העם הגרמני, ובספרו מיין קאמפף שנכתב ב-1924 טען היטלר כי "היהודי הוא זה שהביא ומביא את השחורים לחבל הריין, עם אותה מטרה סודית להרוס את הגזע הלבן". אותם צאצאים אפרו-גרמנים התקשו למצוא עבודה, נשים שנישאו לאפריקאים סבלו לעתים קרובות מנידוי חברתי ורבים מהם לא החזיקו באזרחות גרמנית, מה שהקשה עליהם ועל משפחתם להתערות בחברה הגרמנית מבחינה כלכלית, תרבותית ופוליטית.

ערב עלייתו של היטלר לשלטון, חיו בגרמניה כ-25 אלף אפרו-גרמנים רשומים. עם עליית הנאצים לשלטון, החרף מצבה של הקהילה האפרו-גרמנית. הגזענות והיחס ממנו סבלו בשנות וויימאר החרמו אלו הפכו לרדיפה שיטתית ע"י המשטר. הנאצים סברו כי השחורים נחותים מבחינה גזעית, ולפיכך מהווים סכנה לעם הגרמני. אפרו-גרמנים נרדפו תחת המשטר הנאצי בדרכים שונות, והופלו במגוון של תחומי חיים:

תעסוקה - בשנת 1933 חוקק החוק לשיקום שירות המדינה המקצועי. החוק קבע כי אין להעסיק בשירות המדינה ובתפקידים ציבוריים אנשים שאינם ארים.

זוגות מעורבים - בשנת 1935 חוקקו חוקי נירנברג. החוק לאזרחות הרייך קבע כי רק בעלי דם גרמני יוכלו להיות אזרחי הרייך, וכך גם אפרו-גרמנים שהיו בעלי אזרחות איבדו את אזרחותם ואת הזכויות הנלוות אליה. החוק להגנת הכבוד והדם הגרמני אסר על נישואי תערובת, וכך הפכו נישואים מעורבים לבלתי חוקיים. זוגות מעורבים, כאלו שנישאו טרם החקיקה או כאלו שלא נישאו, סבלו מהתנכלות חברתית ושלטונית.

חינוך והשכלה - ילדים למשפחות אפרו-גרמניות סבלו לעתים קרובות מהשפלה בבתי הספר במסגרת לימודי תורת הגזע, והיו שסולקו או נדחו ממסגרות הלימוד, תחילה ביוזמת בית הספר. בשנת 1941 החליט השלטון לסלק באופן רשמי תלמידים אפרו-גרמנים וצוענים מבתי הספר הציבוריים.

סירוס ועיקור - במהלך שנות ה-30 תוכננה תוכנית סודית ע"י הגסטפו לעיקורם של ילדי הריינלנד. בגרמניה הנאצית עוקרו אזרחים רבים, בין השאר תחת "החוק למניעת צאצאים עם מחלות תורשתיות". אך במקרה של האוכלוסייה האפרו-גרמנית לא היה לרוב בסיס חוקי של ממש לעיקורם. לכן, הופעל לחץ על משפחותיהם להסכים לתהליך. לפחות 385 ילדים ונוער עוקרו וסורסו עד שנת 1937 על ידי רופאים. מטרת העיקור סירוס הייתה למנוע מבני התערובת להוליד את הדור הבא. בדרך זו קיוו הנאצים לחסל את האוכלוסייה האפרו-גרמנית.

מעצרים ומחנות ריכוז - במחנות הריכוז ניתן היה למצוא גם אסירים אפרו-גרמנים. זו לא הייתה קטגוריית אסירים במחנות, ולא היה בסיס חוקי למעצרים של אפרו-גרמני על בסיס גזעי בלבד. ואולם, במקרים רבים של מעצרים של אפרו-גרמנים היה זה גורם תורם. ברישומים רשמיים שונים ניתן למצוא את מוצאם של העצורים כסיבת מעצר משנית.

חלקה של האוכלוסייה האפרו-אמריקאית באוכלוסייה הכללית בגרמניה היה קטן מאוד, ויחד עם זאת סבלה מגזענות עוד לפני עלייתה של המפלגה הנאצית לשלטון. המפלגה הנאצית, השתמשה בגזענות הקיימת בחברה הגרמנית כלפי אפרו-גרמנים, שהפכה להדרה ממוסדת של אפרו-גרמנים, שלא יכלו להסתיר זהותם ולהתחמק ממנה, בכל תחומי החיים.

מתנגדי משטר

עוד לפני עליית הנאצים לשלטון, אנשי המפלגה הנאצית הפגינו אלימות כלפי יריביהם הפוליטיים. בשנת 1933, עם עלייתו של היטלר לשלטון, הפכה האלימות לרדיפה שיטתית וממוסדת ע"י מוסדות השלטון. לארגונים הצבאיים של המפלגה - הס"ס והס"א, ניתנו סמכויות לפזר התארגנויות פוליטיות והתאספויות.

לאחר שריפת הרייכסטאג ב-27 בפברואר 1933, יצא הצו להגנת העם והמדינה - צו חירום שהגביל חירויות בסיסיות רבות - ביניהם חופש הביטוי, חופש ההתאגדות, פרטיות הדואר והתקשורת הטלפונית, חופש העיתונות ועוד. תחת צו זה, ניתן היה לאסור למעשה אזרחים שהתנגדו לשלטון.

תוך ימים ספורים החלו מעצריהם וכליאתם של פעילים קומוניסטים וסוציאל-דמוקרטים. ההערכה היא שבמרץ-אפריל 1933 בלבד נעצרו בין 40,000-50,000 אזרחים שנחשדו כמתנגדי משטר ונשלחו ל"מעצר לשם הגנה" או למחנות ריכוז.

מחנות הריכוז הראשונים בגרמניה מוקמים כבר בשנת 1933. מחנה דכאו שצוין לעיל, היה מחנה הריכוז הגרמני הראשון ושימש אב טיפוס למחנות הריכוז הבאים. עם עליית הנאצים לשלטון. מחנות הריכוז פעלו במנותק ממערכת המשפט - אסירים יכלו להישלח אליהם מבלי שהועמדו לדין או הורשעו במסגרת הליך משפטי, ונכלאו בתנאי כליאה קשים. מי שנכלאו במחנות הריכוז הוגדרו כ"איום בטחוני", והראשונים שנשלחו למחנות הריכוז היו מתנגדי משטר ומי שנחשדו ככאלה.

במחנות הריכוז האסירים נכלאו והורחקו מהחברה בתנאים קשים. באסירים נעשה שימוש לעבודות כפייה, והיו שנרצחו במחנות או מתו בעקבות התנאים הקשים במחנה.

לא רק מתנגדי משטר פעילים נעצרו - כל מי שנחשד בהתנגדות נעצר, לעתים בעקבות הלשנה של אזרחים אחרים. מנגנוני המעקב וההלשנה בגרמניה הנאצית הפכו את אזרחי המדינה לשותפים פעילים בהפעלתם ובאכיפתם. ביולי 1933 הוצאו כל המפלגות מלבד המפלגה הנאצית מהחוק. מתנגדי המשטר המשיכו להירדף לאורך כל שנות השלטון הנאצי.

ביבליוגרפיה :

1. הקורבנות הלא יהודים של המשטר הנאצי : אסופת מאמרים / עורכים : שרית זייברט ויאיר אורון.
2. What Groups of People did the Nazis Target? United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/what-groups-of-people-did-the-nazis-target?series=200>
3. Nazi Political Violence in 1933, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-political-violence-in-1933>
4. Paragraph 175 and the Nazi Campaign against Homosexuality, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/paragraph-175-and-the-nazi-campaign-against-homosexuality?series=200>
5. Gay Men under the Nazi Regime, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/gay-men-under-the-nazi-regime>
6. מבצע 4T : השמדת המוגבלים ב"רייך השלישי" / שמעון זקס
7. Deadly Medicine: Creating the Master Race, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/deadly-medicine-creating-the-master-race?series=18>
8. Eugenics, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/eugenics?series=18>
9. The Biological State: Nazi Racial Hygiene, 1933–1939, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-biological-state-nazi-racial-hygiene-1933-1939?series=18>
10. Euthanasia Program and Aktion T4, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/euthanasia-program?series=18>
11. The Nazi Persecution of Black People in Germany, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/afro-germans-during-the-holocaust?series=43>
12. A life against racism: Theodor Wonja Michael, Gaby Reucher
<https://www.dw.com/en/a-life-against-racism-theodor-wonja-michael/a-50935425>